

บทที่ 3

ประเภทของพิธีสู่ขวัญและพิธีกรรม

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยรวบรวมพิธีสู่ขวัญที่ปรากฏ ในชุมชนหมู่บ้าน ไทลื้อทั้ง 3 แห่ง ได้ทั้งหมด 8 พิธีด้วยกัน ได้แก่

1. พิธีสู่ขวัญนาค
2. พิธีสู่ขวัญสามเณร
3. พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว
4. พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น
5. พิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้
6. พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด
7. พิธีสู่ขวัญควาย
8. พิธีสู่ขวัญข้าว

พิธีสู่ขวัญทั้ง 8 พิธีนี้ เมื่อจัดจำแนกประกอบตามจุดมุ่งหมายและลักษณะการประกอบ พิธีกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ได้แก่ พิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคลและพิธีสู่ขวัญ สำหรับสัตว์และพืชในการเกษตร

พิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคล มีทั้งหมด 6 พิธีซึ่งอาจจัดเป็นกลุ่มย่อยได้ 3 กลุ่มได้แก่

1. พิธีสู่ขวัญในพิธีเปลี่ยนผ่าน (The Rite of Passage) เป็นพิธีสู่ขวัญสำหรับพิธีกรรม ส่วนบุคคล นิยมปฏิบัติในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ของชีวิตหรือช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตในชีวิตของปัจเจกบุคคล วิกฤตการณ์นี้เกิดขึ้นทุกครั้งที่เราต้องเปลี่ยนฐานะทางสังคมตลอดจนเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม (กิ่งแก้ว อรรถากร, 2525 น.21) พิธีสู่ขวัญในพิธีเปลี่ยนผ่านที่พบในสามหมู่บ้านมี 4 พิธีคือ พิธีสู่ขวัญนาค คือ พิธีบรรพชาซึ่งแต่เดิม เรียกว่า “พิธีสู่ขวัญลูกแก้ว” พิธีสู่ขวัญสามเณรในโอกาสที่จะอุปสมบทเปลี่ยนฐานะขึ้นเป็นพระภิกษุหรือ “ขุเจ้า” พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว ในโอกาสที่ชายหญิงได้ประกอบพิธีมงคลสมรส และพิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น เพื่อไปทำงานหรือปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ

2. พิธีสู่ขวัญที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล ได้แก่พิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้

3. พิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคลสำคัญในชุมชน ได้แก่พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด

พิธีสู่ขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตร ประชากรในชุมชนไทลื้อส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก มีวิถีชีวิตผูกพันกับการเกษตร การทำนาในปัจจุบันมีการใช้

เครื่องยนต์และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในการผลิตแต่ยังมีเกษตรกรบางกลุ่มที่ใช้แรงงานควายช่วยในการทำนา จึงทำให้พิธีกรรมทางการเกษตรหลงเหลืออยู่บ้าง คือ พิธีสู่ขวัญควาย หลังจากเสร็จจากการทำนา และพิธีสู่ขวัญข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวใส่ยุ้งฉางเรียบร้อยแล้ว

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดของพิธีกรรมในพิธีสู่ขวัญทั้ง 8 พิธีเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงโครงสร้าง เครื่องประกอบพิธี ขั้นตอนในการประกอบพิธี ตลอดจนสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมดังมีรายละเอียดโดยลำดับต่อไปนี้

1. ลักษณะการประกอบพิธีสู่ขวัญของไทยลื้อ

พิธีสู่ขวัญของไทยลื้อบ้านเกิด บ้านเฮี้ย บ้านดินตก นิยมประกอบพิธีอยู่ 2 ลักษณะ คือ พิธีสู่ขวัญที่เป็นพิธีใหญ่ และพิธีสู่ขวัญขนาดเล็กขรรคมดา การประกอบพิธีสู่ขวัญที่เป็นพิธีใหญ่จะต้องมีการเย็บบายศรีประดับตกแต่งอย่างสวยงามในลักษณะของบายศรีนวมแมว ส่วนการประกอบพิธีสู่ขวัญขนาดเล็กนั้นอาจจัดทำบายศรีน้อยหรือบายศรีปากชามง่ายๆ บางครั้งก็ไม่ทำบายศรีเพียงแต่จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีไว้ในกระดัง ถาด ขันโตกหรือชาม ตกแต่งเล็กน้อยก็ใช้ประกอบพิธีได้เช่นกัน การประกอบพิธีสู่ขวัญที่มีการเย็บบายศรีแต่ละครั้ง เพื่อนบ้านหรือบุคคลใกล้เคียงจะมีส่วนร่วมในการจัดเตรียม ประดับตกแต่งบายศรี ทำให้บายศรีที่ได้มีความงดงามเป็นที่ประทับใจสมกับการประกอบพิธีสู่ขวัญที่จัดขึ้น

จากการศึกษารายละเอียดของการประกอบพิธีสู่ขวัญทั้ง 8 ประเภท ของไทยลื้อสามหมูบ้าน ทำให้ได้ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะการจัดการประกอบพิธีสู่ขวัญและองค์ประกอบอื่นๆหลายประการดังต่อไปนี้

1.1 การให้ความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน

การเตรียมการประกอบพิธีสู่ขวัญในชุมชนแต่ละครั้ง เพื่อนบ้านใกล้เคียงและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมมากน้อยแตกต่างกันไป เป็นที่รับรู้และปฏิบัติสืบต่อกันมานานแล้วว่า ถ้าหากในหมู่บ้านหรือชุมชนมีการจัดประกอบพิธีสู่ขวัญในลักษณะพิธีใหญ่ขึ้นเมื่อใดแล้ว สมาชิกแต่ละครอบครัวต้องไปช่วยงาน เพราะถือว่าเป็นงานของหมู่บ้าน แต่ทั้งนี้ก็ได้มีการบังคับปรับไหมกันแต่อย่างใด หากมีเหตุจำเป็นที่สุดวิสัยจริงๆ ก็จะมาบอกกล่าวแก่เจ้าภาพล่วงหน้า ซึ่งก็ได้ถือเป็นเรื่องเสียหยา ลักษณะการให้ความร่วมมือมีหลายรูปแบบอาจเป็นการช่วยเหลือด้านกำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ ตลอดจนการให้คำปรึกษาหารือต่างๆ การประกอบพิธีสู่ขวัญในลักษณะพิธีใหญ่ สมาชิกในชุมชนมาช่วยงานเป็นจำนวนมาก มากันเกือบทุกครัวเรือน เจ้าภาพจำเป็นต้องเตรียมอาหาร ไว้รับรองเพื่อนบ้านในบางมื้อ แม้เพื่อนบ้านบางส่วนจะกลับไปทานอาหารที่บ้านตนเองก็ตาม ถือเป็นการตอบแทนน้ำใจของสมาชิกที่มาช่วยงาน

ในส่วนของการประกอบพิธีสู่ขวัญที่เป็นพิธีขนาดเล็กนั้นสมาชิกผู้มาช่วยงานได้แก่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียง กลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มผู้ร่วมงานด้วยกัน เช่น กลุ่มผู้ใช้แรงงานควายในการทำนา ชมรมผู้สูงอายุด้วยกันเป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะกลุ่มเล็กๆ มาช่วยงานเป็นบางคนและเป็นผู้ที่ไม่มีฐานะหรือกิจจำเป็นอย่างอื่นในช่วงนั้นและล้วนแต่มาช่วยด้วยความสมัครใจ การช่วยเหลืองานเล็กๆ น้อยๆ ระหว่างเพื่อนบ้านเป็นลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน

การประกอบพิธีสู่ขวัญขนาดเล็กถ้าเป็นการสู่ไก่ เมื่อเสร็จพิธีแล้วเจ้าภาพจะชวนเพื่อนบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน ถ้าเป็นการสู่ขวัญกล้วยเสร็จพิธีแล้วก็นั่งพูดคุยกันตามประสาเพื่อนบ้าน

1.2 ผู้เข้าร่วมพิธีในการประกอบพิธีสู่ขวัญแต่ละประเภท

บุคคลที่เป็นตัวหลักสำคัญในการประกอบพิธีสู่ขวัญแต่ละครั้งได้แก่หมอขวัญและผู้รับการสู่ขวัญหรือเจ้าของขวัญ นอกจากนี้ในการประกอบพิธีสู่ขวัญบางพิธีจำเป็นต้องมีผู้เข้าร่วมพิธีท่านอื่นๆ ได้แก่ ผู้ช่วยหมอขวัญ เจ้าภาพ บิดามารดา หรือญาติพี่น้อง มาร่วมประกอบพิธีด้วย จึงจะทำให้พิธีสู่ขวัญประเภทนั้นๆ มีความสมบูรณ์ พิธีสู่ขวัญที่ต้องมีผู้เข้าร่วมพิธีหลายฝ่ายได้แก่ พิธีสู่ขวัญนาค พิธีสู่ขวัญสามเณร พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวและพิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด ซึ่งเป็นพิธีสู่ขวัญที่อยู่ในลักษณะพิธีใหญ่ มีรายละเอียดขั้นตอนการประกอบพิธีมาก บางพิธีนั้นผู้เข้าร่วมพิธีมาเพื่อเป็นเกียรติเป็นสักขีพยานให้กับเจ้าภาพและผู้รับการสู่ขวัญเป็นการพิเศษ

ผู้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวมีบทบาทในขั้นตอนการประกอบพิธีด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในขั้นตอนการมอบขวัญให้เจ้าของขวัญ หมอขวัญจะกล่าวเชิญญาติพี่น้อง ผู้เฒ่าผู้แก่มาช่วยกันมอบขวัญ และในขั้นตอนการผูกขวัญหรือผูกแขน หลังจากหมอขวัญประกอบพิธีผูกแขนให้เจ้าของขวัญเรียบร้อยแล้ว จะกล่าวเชิญผู้เข้าร่วมพิธีท่านอื่นๆ มาผูกแขนเป็นลำดับต่อไป

ญาติพี่น้องผู้เข้าร่วมพิธียังมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปิดเคราะห์กวาดโชคลูกอีกขั้นตอนหนึ่ง เมื่อหมอขวัญปิดเคราะห์ร้ายต่างๆ ออกจากเจ้าของขวัญลงสู่ในแก้วน้ำเรียบร้อยแล้ว ญาติพี่น้องจะนำน้ำนั้นไปเททิ้งนอกบริเวณพิธี จากนั้นในพิธีกวาดโชคลูกญาติพี่น้องจะรวบรวมธนบัตรมาให้หมอขวัญทำพิธีกวาดโชคให้เจ้าของขวัญ โดยผู้ช่วยหมอขวัญจะเอาสายสิญจน์ผูกธนบัตรส่วนหนึ่งทำพิธีกวาดโชคตามบทสู่ขวัญของหมอขวัญ

ในส่วนของการประกอบพิธีสู่ขวัญที่เป็นพิธีขนาดเล็กนั้น จะมีผู้เข้าร่วมพิธีอยู่บ้างคือเจ้าภาพ เพื่อนบ้าน และผู้ช่วยหมอขวัญ ในพิธีสู่ขวัญข้าว เจ้าภาพและเพื่อนบ้านจะมีส่วนร่วมในขั้นตอนการมอบขันตั้งอาจารย์ให้หมอขวัญและช่วยเป็นลูกมือให้หมอขวัญในการประกอบพิธีสู่ขวัญควาย โดยจะทำหน้าที่เอากะทิงใส่เครื่องป้อนขวัญไปผูกติดกับเชือกอ้อมคอควาย และนำกรวย

ดอกไม้ไปผูกติดกับเขาควายในขั้นตอนการผูกขวัญ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เอาน้ำมันนวดหรือน้ำส้มป่อยไปรดให้ควายที่ได้รับการสู่ขวัญในครั้งนั้นๆ ด้วย

ในการประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว เจ้าภาพจะเป็นผู้กล่าวมอบขันตั้งอาจารย์ให้กับหมอขวัญ ผู้ช่วยหมอขวัญจะทำหน้าที่จุดเทียนหน้ายั้งข้าวในตอนเริ่มพิธี และทำพิธีป้อนขวัญขณะที่หมอขวัญกล่าวเชิญขวัญข้าว นอกจากนี้ผู้ช่วยหมอขวัญจะทำพิธีมอบขวัญข้าวร่วมกับหมอขวัญในขั้นตอนสุดท้ายของพิธีสู่ขวัญข้าว

สำหรับพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้และพิธีสู่ขวัญคนไปทำงานในต่างถิ่นนั้น เจ้าภาพและเพื่อนบ้านจะนั่งอยู่เป็นเพื่อนในบริเวณใกล้เคียงเพื่อคอยอำนวยความสะดวกให้แก่หมอขวัญตามโอกาส บางครั้งผู้รับการสู่ขวัญเองก็ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหมอขวัญไปด้วยในบางขั้นตอน ซึ่งอาจจะเป็นช่วงที่ไม่มีผู้ร่วมพิธีคนอื่นๆ อยู่ในบริเวณพิธี เช่นในขั้นตอนการป้อนขวัญและเจ้าภาพจัดไข่ต้มเป็นเครื่องเสวยด้วย ผู้รับการสู่ขวัญอาจจะช่วยปอกไข่ให้หมอขวัญเพื่อให้หมอขวัญประกอบพิธีได้สะดวกยิ่งขึ้น จำนวนของผู้เข้าร่วมพิธีสู่ขวัญในแต่ละครั้งจะมีจำนวนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะการประกอบพิธีสู่ขวัญประเภทนั้นๆ ถ้าเป็นการประกอบพิธีสู่ขวัญในลักษณะพิธีใหญ่ผู้เข้าร่วมพิธีย่อมมีเป็นจำนวนมาก ในขณะที่การประกอบพิธีสู่ขวัญที่เป็นพิธีขนาดเล็กมีผู้เข้าร่วมพิธีไม่มากนัก และในบางกรณีที่ประกอบพิธีอย่างรวบรัด อาจไม่มีผู้เข้าร่วมพิธีคนอื่นๆ เลย นอกจากเจ้าภาพก็เป็นไปได้เช่นกัน

1.3 ลักษณะของขันบายศรี

ขันบายศรีที่ใช้ประกอบพิธีสู่ขวัญมี 2 ลักษณะใหญ่ๆ ตามลักษณะของพิธีสู่ขวัญที่จัดขึ้น กล่าวคือ ถ้าจัดพิธีสู่ขวัญที่เป็นพิธีใหญ่ เช่น พิธีสู่ขวัญนา พิธีสู่ขวัญสามเณร พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว และพิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด ขันบายศรีที่ใช้จะเป็นบายศรีนมแมว 3 ชั้น อาศัยแรงงานและฝีมือการประดิษฐ์ตกแต่งจากสมาชิกกลุ่มแม่บ้านและบุคคลที่มีฝีมือในหมู่บ้าน โดยใช้เวลาเตรียมการล่วงหน้าพอสมควร

ในกรณีที่จัดพิธีสู่ขวัญขนาดเล็ก ขันบายศรีที่ใช้แบ่งย่อยเป็น 2 ลักษณะได้แก่ การจัดขันบายศรีนมแมวชั้นเดียว เพื่อประกอบพิธีสู่ขวัญให้กับบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้สูงอายุ เจ้าของบ้านที่ลูกหลานมีความสามารถมีฝีมือในการเย็บบายศรี

อีกลักษณะหนึ่งนั้นนิยมจัดเครื่องบายศรีในขันโตก ถาด กระดัง ขาม ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้พองาม โดยไม่มีการเย็บบายศรี การจัดขันบายศรีลักษณะนี้พบได้ทั่วไปในพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้ พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น พิธีสู่ขวัญควาย ตลอดจนพิธีสู่ขวัญข้าว

บายศรีนมแมว 3 ชั้น

บายศรีนมแมวชั้นเดียว

บายศรีปากชาม

ภาพ 14 ชั้นบายศรี

1.4 เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญแต่ละประเภท

เครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในพิธีสู่ขวัญแต่ละประเภทได้แก่ เครื่องประกอบขันตั้งอาจารย์ และเครื่องประกอบขันบายศรี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.4.1 การจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์

ในการประกอบพิธีสู่ขวัญแต่ละครั้งเจ้าภาพจะจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์เอาไว้ เครื่องประกอบขันตั้งอาจารย์ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว หมอขวัญแต่ละท่านไม่ได้เคร่งครัดแต่อย่างใด แล้วแต่ทางเจ้าภาพจะจัดเตรียม การจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์มี 2 ลักษณะ หากเป็นพิธีใหญ่จะจัดขันตั้งอาจารย์เป็นสัดส่วนแยกจากขันบายศรี มีเครื่องขันตั้งค่อนข้างครบเกือบสมบูรณ์ นิยมจัดใส่ในขันหรือพาน เครื่องขันตั้งจะประกอบด้วยหมาก 1 ห้ว พลุ 1 มัด ข้าวสาร 1 กำ ข้าวเปลือก 1 กำ ผ้าขาว(ฮาขาว) 1 ผืน ผ้าแดง(ฮาแดง) 1 ผืน เทียน 4 คู่ ดอกไม้จำนวนหนึ่ง เหล้าขาว 1 ขวด เงินค่าครู 32 บาทหรือใส่ซองตามกำลังศรัทธาของเจ้าภาพ

การจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์ในการประกอบพิธีสู่ขวัญขนาดเล็กอาจจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์ไว้นอกขันบายศรี โดยมีเครื่องขันตั้งประกอบด้วย หมาก 1 ห้ว พลุ 1 มัด ผ้าขาว ผ้าแดง และเงินค่าครู เป็นเครื่องหลักและมีเครื่องประกอบอย่างอื่นตามสมควร หรืออาจจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์ใส่ไว้ในขันบายศรีร่วมกัน โดยจัดดอกไม้ เทียนและเงินค่าครูใส่จานพอเป็นพิธีก็ถือว่าใช้ได้เช่นกัน หากเจ้าภาพจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์ไว้นอกขันบายศรี หมอขวัญจะทำพิธียกขันตั้งหรือยกครูก่อนเริ่มประกอบพิธีและปลดขันตั้งหลังเสร็จพิธี แต่ถ้าจัดขันตั้งอาจารย์รวมไว้ในขันบายศรี หมอขวัญจะใช้วิธีเกริ่นนำเริ่มพิธีไปพร้อมๆ กัน และเมื่อเสร็จพิธีสู่ขวัญแล้วหมอขวัญจะเก็บเครื่องขันตั้งบางส่วนเอาไว้ โดยไม่ต้องกล่าวคำปลดขันตั้งอย่างเป็นทางการ

เครื่องขันตั้งในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างเช่นเครื่องขันตั้งของล้านนาไทยโดยทั่วไป ซึ่งบางแห่งเรียกว่าเครื่อง 12 ประกอบด้วย

1. กรวยข้าวดอกคอกไม้	16	กรวย
2. หมากร	16	หัว
3. พลุ	16	มัด
4. รูป	16	เล่ม
5. เทียน	16	เล่ม
6. เบี้ย	16	ตัว
7. ผ้าขาว	1	รำ(พับ)
8. ผ้าแดง	1	รำ(พับ)
9. เงินขันตั้ง	16	บาท
10. สุรานิยมใช้เหล้าขาว	1	ขวด หรือ 1ไห
11. ข้าวเปลือก	1	กระตัง
12. ข้าวสาร	1	กระตัง

(มติ พยอ มยงค์, 2538 น. 38)

สำนักงานคณะกรรมการสหวิทยาลัยล้านนา กล่าวถึงเครื่องบูชาครูของล้านนาหรือ “ขันตั้ง” ว่าประกอบด้วย

1. ข้าวเปลือก ข้าวสารอย่างละ 1 กระตัง
2. ผ้าขาวผ้าแดงอย่างละ 1 ผืน (เล็ก)
3. หมากร พลุ ซึ่งทำเป็นคำๆ 8 กรวย
4. ดอกไม้ รูป เทียน ใส่ลงในกรวยอย่างละ 1 คู่ 8 กรวย
5. หมากรแห้ง 1 หัว
6. เงิน 56 บาท
7. น้ำส้มป่อย 1 จอก

(สำนักงานคณะกรรมการสหวิทยาลัยล้านนา, 2538 น. 14)

1.4.2 เครื่องประกอบพิธีหลัก ที่ใช้ในขันบายศรี

เครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในขันบายศรีจะประกอบด้วยอาหารคาวหวาน ของบริโภครื่นๆ และเครื่องประดับ เครื่องใช้ส่วนตัวบางอย่าง

อาหารมีข้าวเหนียว 2 ปั้น เป็นหลักสำคัญ ซึ่งมีใช้ในการประกอบพิธีสู่ขวัญทุกประเภท นอกจากนี้มีไก่ต้ม 1 คู่ ไช้ต้ม 1 คู่ กล้วยสุก 2 ผล แล้วแต่กรณีสู่ขวัญแต่ละประเภท ของหวานได้แก่ขนม นิยมใช้ขนมที่แห้งเพื่อความสะดวกในการจัดวาง ของบริโภครื่นๆ เป็นเครื่องประกอบพิธีด้วย นอกจากนี้จะมีเสื้อผ้าของเจ้าของขวัญหรือเจ้าภาพในบางพิธี เครื่องประดับและเครื่องใช้ส่วนตัว

ตัวบางอย่างได้แก่ สร้อย แหวน กำไลข้อมือ กระจก หวี เป็นต้น ทั้งนี้เครื่องประกอบพิธีแต่ละอย่างต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับการประกอบพิธีสู่ขวัญแต่ละประเภท

1.5 โครงสร้างของการประกอบพิธีสู่ขวัญ

เพื่อให้เห็นโครงสร้างของการประกอบพิธีสู่ขวัญในชุมชนไทลื้อได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงแยกประเภทของการประกอบพิธีสู่ขวัญออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่พิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคลและพิธีสู่ขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตรกรรม

1.5.1 พิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคล

พิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคล ประกอบด้วยพิธีสู่ขวัญนาค พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากท้องถิ่น พิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้ และพิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด ซึ่งแต่ละพิธีมีโครงสร้างของการประกอบพิธีสู่ขวัญ 8 ขั้นตอนดังนี้

1. การขึ้นต้นหรืออารัมภบท
2. การบรรยายเรื่องบายศรี
3. การเชิญขวัญ
4. การป้อนขวัญ
5. การปิดเคราะห์
6. การกวาดโชค
7. การผูกขวัญ
8. การมอบขวัญ

1.5.2 พิธีสู่ขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตรกรรม

พิธีสู่ขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตรกรรม ได้แก่พิธีสู่ขวัญควายและพิธีสู่ขวัญข้าวแต่ละพิธีมีโครงสร้างของการประกอบพิธีสู่ขวัญ 5 ขั้นตอนดังนี้

1. การขึ้นต้นหรืออารัมภบท
2. การบรรยายเรื่องบายศรี
3. การเชิญขวัญ
4. การป้อนขวัญ
5. การมอบขวัญ

รายละเอียดเรื่องขั้นตอนการประกอบพิธี ของพิธีสู่ขวัญแต่ละประเภทจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

2. การประกอบพิธีสู่ขวัญในพิธีเปลี่ยนผ่าน

2.1 พิธีสู่ขวัญนาค

2.1.1 การเตรียมงานก่อนวันประกอบพิธีสู่ขวัญนาค

การประกอบพิธีสู่ขวัญนาคนั้น เจ้าภาพต้องเตรียมงานล่วงหน้าไว้หลายวัน การติดต่อ หมอขวัญผู้ประกอบพิธีต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้าแต่เนิ่นๆ หมอขวัญจะได้ให้ข้อแนะนำในการ เตรียมเครื่องประกอบพิธีที่จะต้องใช้ ตลอดจนรายละเอียดของขั้นตอนต่างๆ ในขณะที่เดียวกันหมอ ขวัญจะได้มีเวลาเตรียมตัว เพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดในการประกอบพิธีกรรม

พิธีสู่ขวัญนาคต้องมีการจัดเตรียมอุปกรณ์ เครื่องใช้ที่จำเป็นหลายประการ เพื่อนบ้าน และญาติๆ จะมาช่วยเป็นกำลังสำคัญ โดยการแบ่งหน้าที่จัดเตรียมสิ่งของต่างๆ ดังนี้

กลุ่มพ่อบ้านและผู้ชายคนอื่นๆ เป็นฝ่ายจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธี เตรียมเต็นท์ผ้า ใบ เตรียมโต๊ะเก้าอี้สำหรับแขก เตรียมเวทียกพื้นสำหรับประกอบพิธีสู่ขวัญ รวมทั้งอุปกรณ์อำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น เครื่องขยายเสียง พัดลม เป็นต้น

กลุ่มแม่บ้านเป็นฝ่ายจัดเตรียมอาหาร อุปกรณ์เครื่องครัว เครื่องใช้ในการประกอบ อาหาร เช่น จาน ชาม ช้อน หม้อ แก้วน้ำ เขี่ยกน้ำ กะละมัง มีด พร้า เขียง และของจำเป็นอื่นๆ อุปกรณ์ทุกชิ้นต้องพร้อมใช้งานได้ นอกจากนี้กลุ่มแม่บ้านอีกส่วนหนึ่งจะจัดเตรียมเย็บขันบายศรี

ขันบายศรีจะต้องเตรียมให้เสร็จก่อนวันประกอบพิธีสู่ขวัญหนึ่งวัน ดังนั้นต้องระดม กำลังร่วมมือกันตั้งแต่เด็กเล็ก สาวๆ แม่บ้านตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่ การเย็บบายศรีเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้ เวลาและความประณีต ในการประกอบพิธีสู่ขวัญที่สำคัญๆ ของหมู่บ้านแต่ละครั้งจะได้รับความ ร่วมมือจากกลุ่มแม่บ้านเป็นอย่างดี (สัมภาษณ์นางคำ ไชยบุญเรือง, 10 กันยายน 2544)

2.1.2 เครื่องประกอบพิธี

เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญนาคได้แก่ ขันตั้งอาจารย์ขันบายศรีและพานใส่ผ้าไตรจีวร เครื่องประกอบขันตั้งอาจารย์สำคัญที่ต้องใส่ทุกครั้งได้แก่หมากแห้ง 1 ห้ว ใบพลูสด 1 มัด (นิยม เรียกว่า “หมากไหมพลูเหลบ”) ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา

หมากแห้ง 1 ห้วได้จากการผ่าผลหมากดิบที่แก่เต็มที่เป็นซีกเล็กๆ แล้วร้อยด้วยเชือก ปอ โดยใช้เข็มร้อยลักษณะคล้ายเข็มร้อยมาลัย แต่มีขนาดใหญ่แข็งแรงทนทานกว่า ความยาวของ หมากแต่ละสายจะเท่ากับความยาวของเข็มร้อยหมาก โดยใช้หมากประมาณ 18-20 ซีก หมากแต่ละสายเรียกว่า 1 ไหม นำปลายเชือกมาขอดเป็นปมรวมกันเป็นพวงพวงละ 10 ไหม เรียกเป็น 1 ห้ว นำไปตากแดดให้แห้ง นิยมนำมาเคี้ยวกินกับพลูและปูนแดง หมากแต่ละห้วที่แห้งได้ที่แล้วสามารถ เก็บไว้ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เป็นเวลานานหลายปี พลู 1 เหลบ ได้จากการเอาใบพลูสดเรียงซ้อนกัน

ครึ่งละ 2 ใบ แล้วพับครึ่งนับเป็นหนึ่งชิ้นนำมาซ้อนกันให้ได้ 10 ชิ้น มัดด้วยเส้นดอกให้เรียบร้อย เรียกว่าพลู 1 แหลบ (เท่ากับใบพลู 20 ใบ) เครื่องป้อนขวัญนาคใช้กล้วยสุก 2 ผล

2.1.3 ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญนาค

ภาพ 15 การประกอบพิธีสู่ขวัญนาค

ก่อนพิธีสู่ขวัญจะเริ่มขึ้น นาคในชุดขาวโปกสืระด้วยผ้าขาวจะมานั่งอยู่หน้าชั้นบายศรี โดยบิดามารดานั่งอยู่ข้างๆ มีญาติผู้ใหญ่หนึ่งเป็นเพื่อน หมอขวัญนั่งอยู่ตรงข้ามกับนาค มีผู้ช่วยหมอขวัญสองคนนั่งขนาบข้างหมอขวัญ ญาติพี่น้องตลอดจนผู้ที่เคารพนับถือนั่งเป็นแถวอยู่ด้านหลัง หมอขวัญ ข้างชั้นบายศรีมีพานใส่ผ้าไตรจีวร และขันตั้งอาจารย์วางเรียงกันอยู่ ที่ฐานของชั้นบายศรี มีด้ายดิบกลุ่มใหญ่พันรอบไว้ ปลายข้างหนึ่งวางพาดอยู่ตรงหน้านาค ปลายอีกข้างอยู่ตรงหน้าหมอขวัญ มีสายสัญญาณโยงจากด้านหน้าของหมอขวัญขึ้นไปวนล้อมชั้นบายศรีแล้วโยงไปบรรจบกับด้ายดิบกลุ่มใหญ่ตรงหน้านาค ขณะประกอบพิธีสู่ขวัญ นาคจับปลายข้างหนึ่งของด้ายดิบไว้ ขั้นตอนของการประกอบพิธีสู่ขวัญนาคมีลำดับดังนี้

ภาพ 16 หมอขวัญทำพิธีไหว้ครู

การเริ่มพิธี

เมื่อเตรียมการทุกอย่างพร้อมแล้ว หมอขวัญจะเริ่มไหว้ครู โดยยกขันตั้งอาจารย์ขึ้นจรดหน้าผากกล่าวคำรำลึกถึงครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ในการสู่ขวัญให้แก่ตน พร้อมทั้งอัญเชิญความศักดิ์สิทธิ์แห่งอาจารย์มาช่วยคุ้มครองให้การประกอบพิธีเป็นไปด้วยความเรียบร้อยเสร็จแล้ววางขันตั้งไว้ข้างๆ ตัว จากนั้นหมอขวัญกล่าวคำขอขมาผ้าไตรจีวร โดยกล่าวเกริ่นนำเป็นภาษาล้านนาธรรมดาก่อน แล้วต่อด้วยคาถาภาษาบาลี หมอขวัญเชิญญาติผู้ใหญ่ร่วมกันมอบขันบายศรีให้นาค ขณะเดียวกันหมอขวัญก็กล่าวคำมอบขัน เยี่ยมชื่อเจ้าภาพและญาติผู้ใหญ่ ที่ได้ร่วมกันจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญขึ้นในวันนี้ ขอให้ 32 ขวัญของนาคได้รับทราบและขอเชิญมาร่วมพิธีทุกๆ ขวัญ จากนั้นหมอขวัญขึ้นโม 3 จบต่อด้วยบทพุทโธมั่ง ผู้ช่วยหมอขวัญจุดเทียนที่ยอดขันบายศรี หมอขวัญกล่าวขึ้นบทสู่ขวัญ เริ่มตั้งแต่การถือกำเนิดของมนุษย์ การปฏิสนธิ การก่อเกิดรูปขันธ์ ความยากลำบากของมารดาขณะตั้งครรภ์ จนกระทั่งคลอด การดูแลทารกหลังคลอด จบเนื้อหาในตอนที่ 1 ผู้ร่วมพิธีท่านหนึ่งตีฆ้อง 1 ครั้ง เริ่มช่วงที่ 2 หมอขวัญสู่ขวัญกล่าวถึงการถือกำเนิดของคนว่าแต่ละคนเกิดมาต่างกัน บางคนไม่ครบองค์ประกอบ บางคนสมบูรณ์ถือเป็นบุญของตน กล่าวถึงความยากลำบากในการเลี้ยงดูบุตร ความรักความเอาใจใส่ของมารดาที่มีต่อบุตรจนอายุครบถึงวัยบวชเณร ซึ่งมารดาบางคนก็เสียชีวิตก่อนที่จะได้เห็นพิธีบวช จบตอนที่ 2 ตีฆ้อง 1 ครั้ง

การบรรยายเครื่องบายศรีและการเชิญขวัญ

ขึ้นตอนที่ 3 กล่าวถึงการเตรียมงานบวช การเย็บบายศรี ใส่เทียนหางนาค ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ นานาชนิด ให้คำแนะนำสั่งสอนการวางตัวของสามเณร จากนั้นกล่าวเชิญขวัญนาคจากที่ต่างๆ ให้มาโดยพร้อมเพรียงกัน ตีฆ้องอีก 1 ครั้ง

การป้อนขวัญ

หมอขวัญกล่าวเกริ่นนำการป้อนขวัญแล้วท่องบทป้อนขวัญเป็นเนื้อหาการป้อนกล้วย ผู้ช่วยหมอขวัญทั้งสองท่านจะทำหน้าที่จ้ำยักหรือป้อนขวัญ เสร็จแล้วเป็นการหยาดฟายน้ำ

ภาพ 17 ผู้ช่วยหมอขวัญทำพิธีป้อนขวัญ

การปิดเคราะห์และกวาดโชค

หมอขวัญกล่าวคำปิดเคราะห์ให้สิ่งชั่วร้ายออกไป จากนั้นหมอขวัญกล่าวบทกวาดโชคเจ้าภาพ และญาติๆ จะร่วมกันบริจาคเงินเพื่อกวาดโชคเข้ามาผู้ช่วยหมอขวัญจะใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกธนบัตรเหล่านั้น แล้วจับปลายด้ายคนละข้างกวาดธนบัตร ลากขึ้นไปตามสายสิญจน์ขึ้นไปหาชั้นบายศรีเป็นจังหวะ ตามบทกวาดโชคที่หมอขวัญกล่าวท่อง

การผูกขวัญ

เมื่อจบบทกวาดโชคแล้วจะเป็นพิธีผูกแขน หมอขวัญผู้ประกอบพิธีจะกล่าวคำผูกแขน หมอขวัญผู้ช่วยทั้งสองท่านจะเป็นผู้ทำพิธีผูกแขนให้นาค โดยเริ่มจากผูกแขนซ้ายก่อนแล้วผูกแขนขวา จากนั้นให้บิดามารดาของนาคผูกแขนนาคเป็นลำดับต่อมาแล้วพักการผูกแขนไว้ช่วงหนึ่งก่อน

การมอบขวัญ

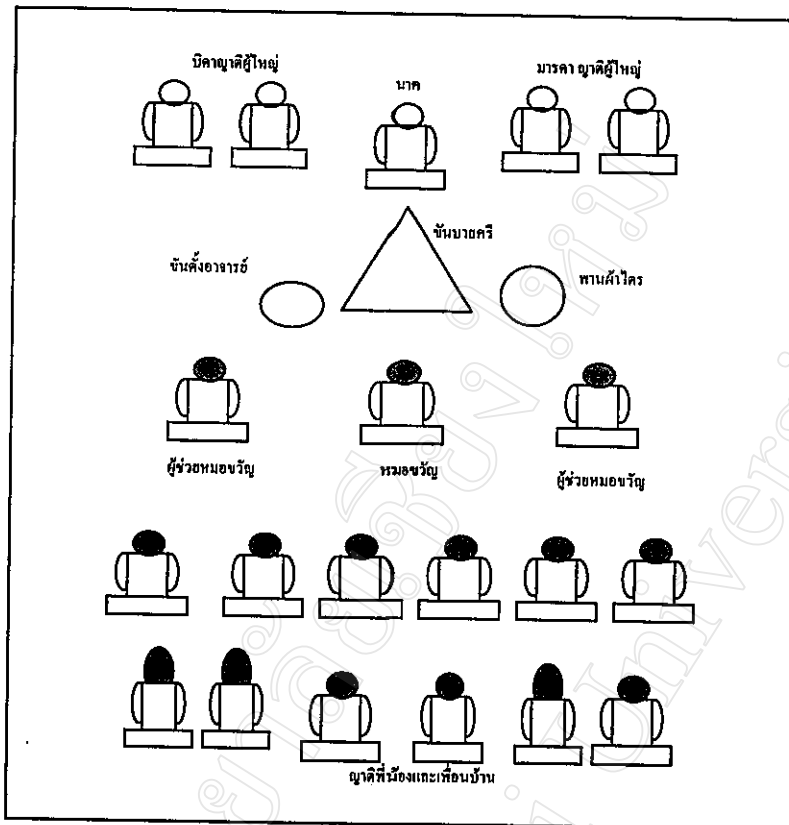
หมอขวัญเชิญผู้เฒ่าผู้แก่มอบขันบายศรีแก่นาคแล้วนิมนต์นาคมานั่งในที่สะดวกสบาย เพื่อให้ญาติพี่น้องที่มาร่วมงานมาร่วมผูกแขนนาคตามลำดับเป็นเสร็จพิธี

2.1.4 การจัดตำแหน่งที่นั่งของผู้เข้าร่วมพิธี

พิธีสู่ขวัญนาคจะจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีคือ ขันบายศรี ขันตั้งอาจารย์และพานผ้าไตรวางไว้บนโต๊ะจัดที่นั่งของนาค บิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ อยู่ด้านหนึ่งของโต๊ะ โดยมีหมอขวัญเป็นที่นั่งของญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่มาร่วมพิธีบิดาและญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ชายจะนั่งทางด้านขวามือของนาค มารดาและญาติผู้ใหญ่ที่เป็นหญิงจะนั่งทางซ้ายมือเอื้องมาทางด้านหลังนาคเล็กน้อย (ดังแผนผัง 1)

ตามธรรมเนียมของล้านนานั้นในการจัดพิธีมงคลแต่ละครั้งจะจัดให้ฝ่ายชายนั่งอยู่ทางด้านขวาเสมอเป็นการให้เกียรติให้ความสำคัญแก่ฝ่ายชายในการเป็นผู้นำ ส่วนผู้ที่ใช้เรียกการจัดที่นั่งของชาย – หญิง โดยทั่วไปเรียก “หญิงซ้ายชายขวา” ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลประการหนึ่ง (สัมภาษณ์นายเสน่ห์ หาญยุทธ, 25 มีนาคม 2544)

การจัดที่นั่งให้นาคอยู่ด้านหน้าของบิดามารดาและญาติผู้ใหญ่เล็กน้อยเนื่องจากนาคอยู่ในฐานะที่กำลังจะเปลี่ยนจากมราวาสไปเป็นสมณเพศอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป ถือเป็นเสมือนตัวแทนของพระสงฆ์อันเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านเป็นการแสดงฐานะทางเพศที่แตกต่างกัน (พิเชฐ สายพันธ์, 2539 น. 166)

แผนผัง 1 แสดงตำแหน่งที่นั่งของผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญนาค

2.2 พิธีสู่ขวัญสามเณร

พิธีสู่ขวัญสามเณร จะประกอบพิธีใน โอกาสที่สามเณรบรรพชาอุปสมบทอายุครบ 20 ปี คณะศรัทธา ญาติโยมในหมู่บ้านจะจัดพิธีสู่ขวัญให้ เป็นการเปลี่ยนวิถีภาวะจากสามเณรไปเป็น พระภิกษุโดยสมบูรณ์ ลักษณะการจัดเตรียมงานและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม เตรียมเช่นเดียวกับพิธีสู่ขวัญนาค แต่จะง่ายกว่าไม่ค่อยมีข้อปลีกย่อยซับซ้อน เพียงแต่บทสู่ขวัญที่หมอลำให้สู่ขวัญสามเณรนั้นจะมีเนื้อหาแตกต่างจากบทสู่ขวัญนาค

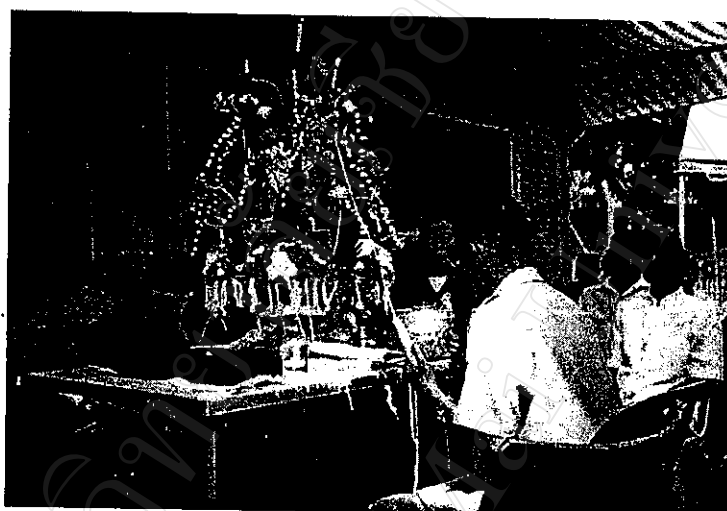
2.2.1 ลักษณะการประกอบพิธีสู่ขวัญ

การประกอบพิธีสู่ขวัญสามเณร สามารถจัดการประกอบพิธีได้ทั้งในวัดหรือที่บ้านของ โยมบิดามารดา การประกอบพิธีในวัดไม่ต้องมีการจัดเตรียมสถานที่แต่อย่างใดโดยจะประกอบพิธี ภายในโบสถ์หน้าพระประธาน จัดเฉพาะพิธีบายศรีสู่ขวัญอย่างเดียวไม่มีการเลี้ยงแขก ส่วนการ ประกอบพิธีสู่ขวัญสามเณรที่จัดทำพิธีภายในบ้านเจ้าภาพนั้น มีการเตรียมการล่วงหน้าหนึ่งวัน เริ่ม จากการจัดเตรียมสถานที่ ทางเดินที่จัดเตรียมโต๊ะ เก้าอี้ไว้ต้อนรับแขกและสำหรับวางขันบายศรี กลุ่มแม่บ้านก็จัดการเตรียมตกแต่งขันบายศรีและจัดการเรื่องอาหารอุปกรณ์เครื่องครัวเครื่องใช้ ต่างๆ เช่นเดียวกับการประกอบพิธีสู่ขวัญนาค การจัดทำขันบายศรีนิยมเย็บบายศรีนมแมว 3 ชั้น เช่น

เดียวกัน การประกอบพิธีสู่ขวัญสามเณรในหมู่บ้าน เจ้าภาพจะเชิญแขกสำคัญตลอดจนญาติพี่น้องจากหมู่บ้านอื่นมาร่วมพิธีด้วย จึงจำเป็นต้องใช้เครื่องขยายเสียงเนื่องจากมีแขกจำนวนมาก เจ้าภาพจะจัดเตรียมติดต่อเครื่องขยายเสียงไว้ล่วงหน้าก่อนแล้ว

2.2.2 เครื่องประกอบพิธี

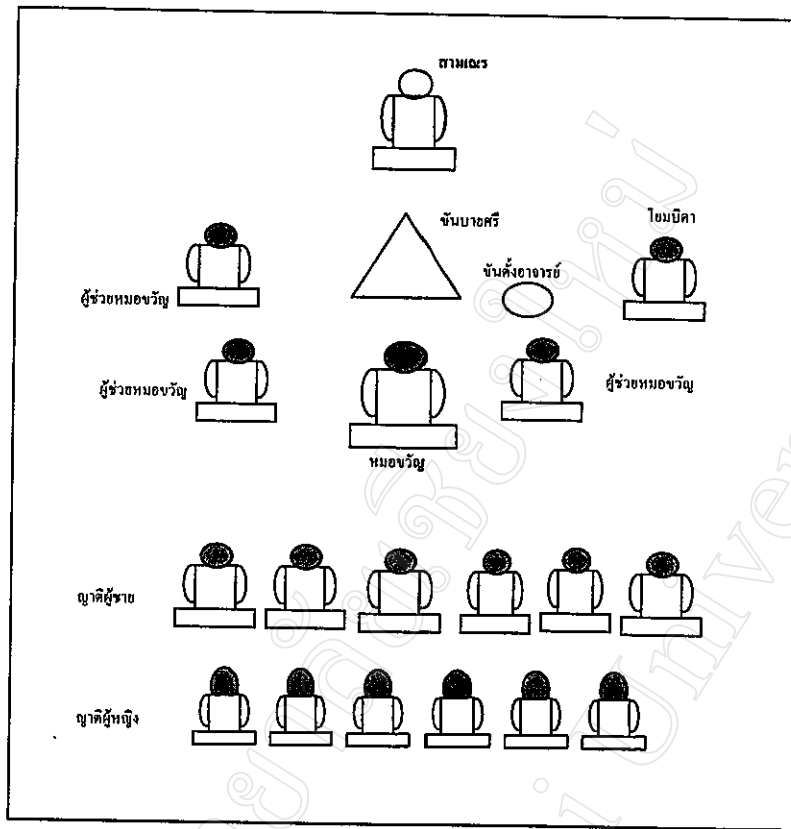
เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญสามเณรประกอบด้วยขันตั้งอาจารย์ และขันบายศรีในขันตั้งอาจารย์จะไม่ใส่สุราเพราะไม่เหมาะสม ขันบายศรีจะใส่ผ้าจีวร 1 ผืน และเครื่องป้อนขวัญในพิธีสู่ขวัญสามเณรใช้กล้วยสุก 2 ผล

ภาพ 18 พิธีสู่ขวัญสามเณรที่บ้านเกิด ตำบลวรรณคร

2.2.3 ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญสามเณร

เมื่อจัดตั้งโต๊ะวางขันบายศรีและขันตั้งอาจารย์เรียบร้อยแล้ว ก่อนเริ่มพิธีสู่ขวัญสามเณร จะเข้านั่งอยู่หน้าขันบายศรีตรงข้ามกับหมอขวัญ มีโยมบิดาและผู้ช่วยหมอขวัญท่านอื่นๆ นั่งอยู่ข้างๆ หมอขวัญ ด้านหลังหมอขวัญจะเป็นบรรดาญาติหรือผู้ที่เคารพนับถือที่เป็นผู้ชายนั่งเรียงกันอยู่ ถัดจากนั้นจะเป็นญาติพี่น้องที่เป็นผู้หญิงนั่งถัดออกมา (ดูแผนผัง 2)

แผนผัง 2 แสดงตำแหน่งที่นั่งของผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญสามเณร

การเริ่มพิธี

หมอขวัญจะทำพิธีไหว้ครูยกขันตั้งอาจารย์ขึ้นจรดหน้าผากกล่าวคำรำลึกถึงครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ตน ขออัญเชิญความศักดิ์สิทธิ์แห่งอาจารย์ช่วยคุ้มครองให้การประกอบพิธีสู่ขวัญเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ผู้เฒ่าผู้แก่และผู้ช่วยหมอขวัญช่วยกันมอบขันบายศรี หมอขวัญกล่าวคำมอบขัน เสร็จแล้วขึ้นนม 3 จบ ต่อด้วยบทพุทโธมัง ผู้ช่วยหมอขวัญจุดเทียนที่ยอดขันบายศรี

การบรรยายเครื่องบายศรี

หมอขวัญกล่าวขึ้นบทสู่ขวัญ ว่าวันนี้ฤกษ์ดี มีคนทำพิธีมงคลต่างๆ ในวันนี้มีนิมิตหมายที่ดีเกิดขึ้นหลายอย่าง กล่าวถึงการตกแต่งขันบายศรี 3 ชั้น ใส่เทียนหางนาศประดับด้วยดอกไม้ต่างๆ

การเชิญขวัญ

หมอขวัญกล่าวนิมนต์ 32 ขวัญของสามเณรจากที่ต่างๆ นิมนต์มารับเครื่องเสวยอันประกอบไปด้วยกล้วยชนิดต่างๆ เพื่อให้มีความสุขปราศจากโรคภัย

การป้อนขวัญ

หมอขวัญกล่าวบทป้อนขวัญ ผู้ช่วยหมอขวัญช่วยกันป้อนโดยใช้ข้าวเหนียวจ้ายักกล้วยเป็นคำๆ จากนั้น กล่าวคำฟายน้ำ ผู้ช่วยหมอขวัญใช้ใบพลูจุ่มน้ำในแก้วพรมไปที่เครื่องเสวย ต่อจากนั้นหมอขวัญกล่าวคำปิดเคราะห์ตามด้วยบทกวาดโชค

การปิดเคราะห์

หลังจากป้อนขวัญเสร็จแล้วหมอขวัญจะกล่าวคำปิดเคราะห์แทรกด้วยบทคาถาภาษาบาลี ให้เคราะห์ร้ายตกไปกับไฟ ไหลไปกับน้ำ

การกวาดโชค

หมอขวัญจะกล่าวกวาดเอาโชคต่างๆ ที่เกี่ยวกับสามเณรเข้ามาหา เช่น โชคเกี่ยวกับการสอบ โชคการทำบุญทำทาน การได้สร้างพระพุทธรูป พระธาตุเจดีย์

การผูกขวัญ

หมอขวัญผู้ประกอบพิธีกล่าวคำผูกแขน ผู้ช่วยหมอขวัญจะเอาด้ายดิบผูกแขนซ้ายของสามเณรเอาปลายข้างหนึ่งให้หมอขวัญถือไว้ เมื่อเสร็จจากผูกแขนซ้ายจะต่อด้วยบทผูกแขนขวาจนเสร็จ จากนั้นโยมบิดาและญาติพี่น้องที่เป็นชายจะทยอยกันผูกแขนจนครบแล้วต่อด้วยญาติพี่น้องที่เป็นหญิง ซึ่งสามารถผูกแขนให้สามเณรได้เช่นกัน แต่ต้องระวังสำรวมกิริยาเป็นพิเศษ ผู้ช่วยหมอขวัญท่านอื่นๆ จะผลัดเปลี่ยนกันกล่าวท่องบทสวดขวัญจนกว่าญาติพี่น้องที่ประสงค์จะร่วมผูกแขนให้สามเณรทำพิธีผูกแขนครบหมดทุกคนแล้ว

การมอบขวัญ

หมอขวัญกล่าวเชิญญาติผู้ใหญ่ ผู้ช่วยหมอขวัญร่วมกันมอบขันให้สามเณร อวยชัยให้พรให้มีความสุขความเจริญ ปราศจากโรคภัยทั้งปวงเป็นเสร็จพิธี

ภาพ 19 พิธีมอบขันให้สามเณร

2.2.4 การจัดตำแหน่งที่นั่งของผู้เข้าร่วมพิธี

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีสู่ขวัญสามเณรทั้งลักษณะการจัดพิธีบนพื้นและการจัดพิธีสู่ขวัญที่ใช้โต๊ะและนั่งเก้าอี้แต่ละพิธีจะจัดตำแหน่งที่นั่งให้สามเณรนั่งอยู่ระดับหน้าสุดของพิธีมีขันบายศรีและขันตั้งอาจารย์ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างสามเณรกับหมอขวัญโดยผู้ช่วยหมอขวัญและโยมบิดานั่งด้านซ้ายและขวาของขันบายศรี ด้านหลังของหมอขวัญจะเป็นที่นั่งของญาติที่เป็นผู้ชายและตามด้วยญาติผู้หญิงซึ่งจะนั่งอยู่แถวหลังสุด (ดูแผนผัง 2 ประกอบ)

จากการจัดตำแหน่งที่นั่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่อยู่ในเพศปฏิบัติธรรมมีตำแหน่งและสถานะทางสังคมสูงกว่าเพศฆราวาสซึ่งต้องหันหน้าเข้าหาผู้ปฏิบัติธรรมด้วยความเคารพในส่วนของฆราวาสด้วยกัน ผู้หญิงยกย่องให้เกียรติฝ่ายชายให้นั่งอยู่ด้านหน้าแสดงให้เห็นว่าผู้ชายมีโอกาสเข้าถึงไตรสรณะได้มากกว่าฝ่ายหญิง

2.3 พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว

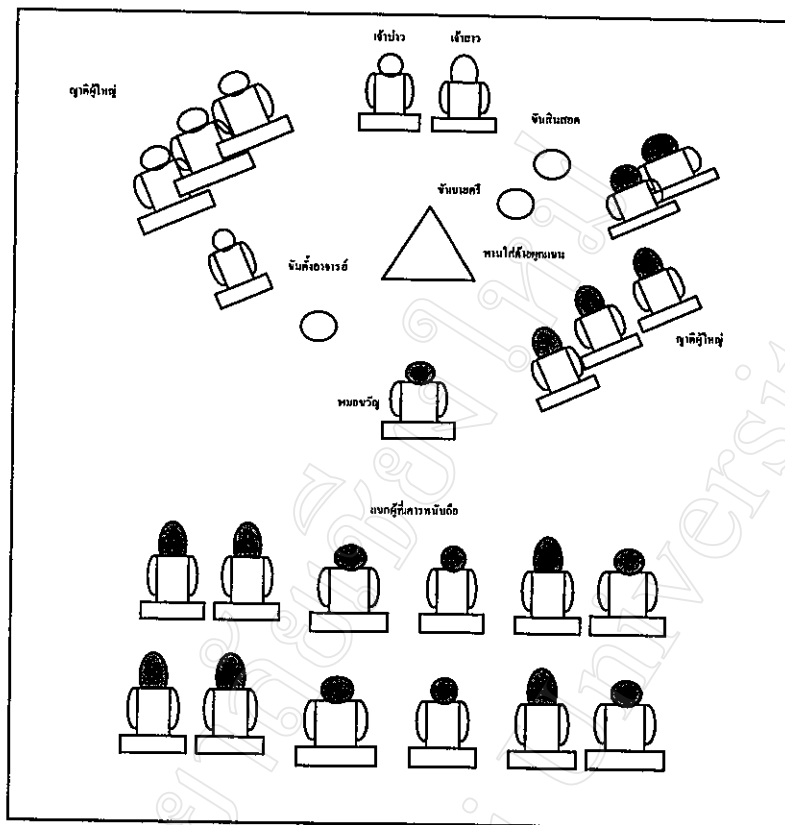
พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวจะประกอบพิธีเมื่อมีงานมงคลสมรสของคู่บ่าวสาวเรียกอีกอย่างว่าพิธีสู่ขวัญแต่งงานซึ่งถือเป็นพิธีใหญ่มีการเตรียมการล่วงหน้าหลายวันมีการจัดเตรียมสถานที่และขันบายศรีเช่นเดียวกับพิธีสู่ขวัญนาค

2.3.1. การเตรียมเครื่องประกอบพิธี

ภาพ 20 การประกอบพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว

เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวได้แก่ขันตั้งอาจารย์และขันบายศรีเป็นเครื่องหลัก พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวเป็นพิธีใหญ่มีเครื่องประกอบพิธีค่อนข้างมาก มีการจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์ใส่ไว้ในขันหรือสลุงที่กระต๊อดเพราะในพิธีจริงนั้นจะมีพานมีขันอื่น ๆ อีกหลายใบซึ่งประกอบด้วยพานสิบสอด พานใส่ด้ายมงคลและขันบายศรี พานและขันที่ใช้ในพิธีมักจะใช้เครื่องเงินเครื่องทองแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวมีการตกแต่งขันและพานอย่างสวยงามเครื่องป้อนขวัญคู่บ่าวสาวได้แก่ไก่ต้ม 1 คู่และกล้วยสุก 2 ผล

แผนผัง 3 แสดงตำแหน่งที่นั่งของผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญคู่บ่าว

2.3.2 ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว

เมื่อจัดเตรียมอุปกรณ์และสถานที่เรียบร้อยแล้ว คู่บ่าวสาวจะเข้ามานั่งหน้าชั้นบายศรีตรงข้ามกับหมอลำ ญาติผู้ใหญ่จะนั่งอยู่ด้านข้างทั้งสองคู่กับผู้ช่วยหมอลำ เมื่อเริ่มพิธีหมอลำซึ่งอาจทำหน้าที่พิธีกรไปด้วยกล่าวเชิญแขกพิเศษสวมด้วยมงคลให้กับคู่บ่าวสาว แล้วต่อด้วยขั้นตอนอื่นๆ ดังนี้

การเริ่มพิธี

หมอลำเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ ญาติผู้ใหญ่มอบขันบายศรีให้คู่บ่าวสาวโดยหมอลำเป็นผู้กล่าวคำมอบขันไปพร้อมๆ กัน หมอลำขี้โน้โม 3 จบ ต่อด้วยบทพุทธโฆมัง แล้วขึ้นเนื้อหาของบทสู่ขวัญ โดยหมอลำจะเปิดตำราบทสู่ขวัญประกอบการกล่าวท่อง เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาด เพราะไม่ค่อยได้ประกอบพิธีบ่อยนัก

การบรรยายเครื่องบายศรีและการเชิญขวัญ

เนื้อหาช่วงแรกกล่าวถึงการจัดบายศรี 3 ชั้น ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ธูปเทียนตลอดถึงเครื่องเสวยต่างๆ ขอเชิญขวัญมารับเครื่องเสวยเหล่านั้น หมอลำกล่าวถึงวันนี้เป็นวันฤกษ์

ดี มีนิมิตหมายที่ดีเกิดขึ้นหลายอย่าง กล่าวฟองบพเรียกขวัญพร้อมบพสอนบ่าวสาว ประกอบไปด้วย บพสอนฝ่ายชาย บพสอนฝ่ายหญิงและบพสอนคู่สมรสรวมกัน

การป้อนขวัญ

หมอขวัญกล่าววบทป้อนขวัญ เริ่มจากบพป้อนไก่ ผู้ช่วยหมอขวัญจะเป็นผู้ป้อนขวัญจากนั้นเป็นบพป้อนกล้วย ผู้ช่วยหมอขวัญเป็นผู้ป้อนอีกเช่นกัน ต่อด้วยบพฟายน้ำ ฟายเหล้า

การปิดเคราะห์

หมอขวัญกล่าวคำปิดเคราะห์ ไส้เคราะห์ร้ายต่างๆ ออกไปจากเจ้าของขวัญ คู่บ่าวสาวคว่ำมือแตะที่แก้วนํ้า ผู้ช่วยหมอขวัญเค็ด้ายมงคลยาวประมาณ 1 คืบ กวาดด้ายจากหลังมือของทั้งคู่ปิดลงสู่ในแก้ว เพื่อให้เคราะห์ร้ายต่างๆ ไหลตกลงไปกับน้ำ เสร็จแล้วญาติคนหนึ่งนําน้ำไปเททิ้ง

การกวาดโชค

หมอขวัญกล่าวบทกวาดโชค ซึ่งทางเจ้าภาพจะเตรียมธนบัตรใบละ 500 บาท ให้ผู้ช่วยหมอขวัญเอาด้ายมงคลผูกไว้แล้วถือปลายด้ายคนละข้าง กวาดโชคขึ้นไปตามสายสิญจน์เป็นจังหวะตามบทสวดขวัญที่หมอขวัญกล่าวท่อง

การผูกขวัญ

หมอขวัญกล่าวบทผูกแขน ผู้ช่วยหมอขวัญและญาติผู้ใหญ่ท่านหนึ่งผูกแขนซ้ายให้คู่บ่าวสาวคนละข้าง คู่บ่าวสาวหงายมือขึ้น ผูกเสร็จแล้วด้ายที่เหลือยาวจะเค็ดทั้งด้วยมือไม่ให้ตัด ต่อด้วยผูกแขนขวา

การมอบขวัญ

ญาติผู้ใหญ่ช่วยกันมอบขวัญให้คู่บ่าวสาว หมอขวัญร่วมกล่าวคำมอบขวัญ จากนั้นเอาด้ายมงคลออกจากศีรษะคู่บ่าวสาว ยกพานพุ่มใส่ด้ายผูกข้อมือย้ายมาไว้ในที่กว้างๆ เพื่อให้แขกที่มาร่วมงานได้ผูกแขนคู่บ่าวสาวต่อไป เป็นเสร็จพิธี

หลังจากเสร็จพิธีสู่ขวัญให้คู่บ่าวสาวแล้ว ทางญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำพิธีสวมแหวนหมั้นและมอบสินสอดให้แก่ฝ่ายเจ้าสาวเป็นลำดับต่อไป

2.3.3 การจัดตำแหน่งที่นั่งของผู้เข้าร่วมพิธี

การจัดตำแหน่งที่นั่งของผู้เข้าร่วมพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวมีการจัดให้คู่บ่าวสาวนั่งอยู่ด้านหน้าของพิธีอยู่ตรงข้ามกับหมอขวัญมีขันบายศรี ขันตั้งอาจารย์ ขันใส่ด้ายผูกแขนและขันสินสอดอยู่ตรงกลางมีญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายนั่งอยู่ด้านข้างระหว่างคู่บ่าวสาวกับหมอขวัญ โดยแต่ละคนนั่งหันหน้าเข้าหาขันบายศรี ทางด้านหลังของหมอขวัญจะเป็นที่นั่งของแขกผู้ที่เคารพนับถือ

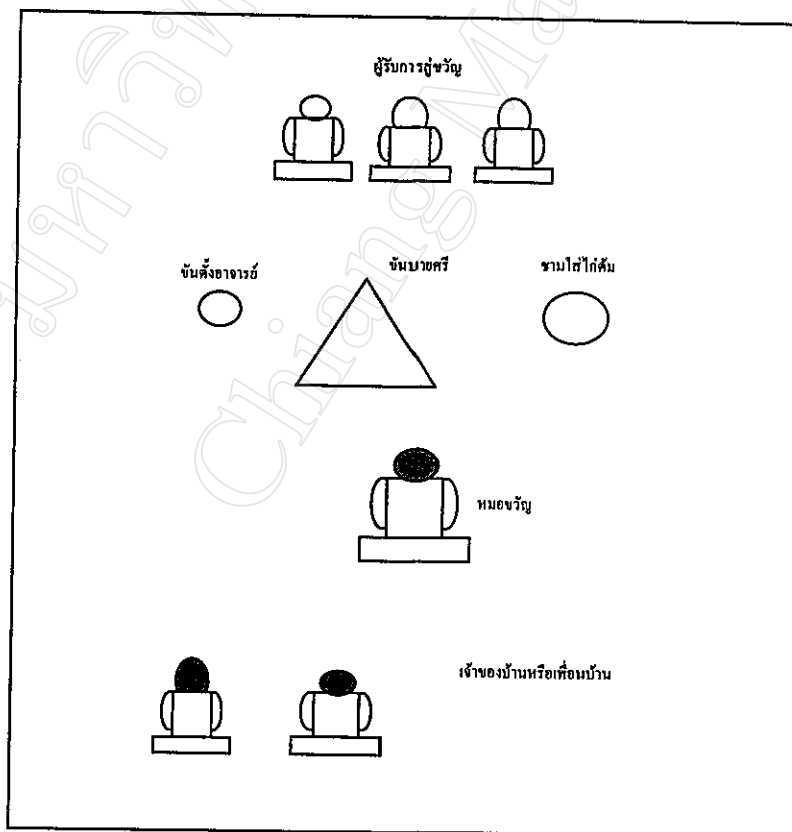
(ดูแผนผัง 3 ประกอบ) ตำแหน่งที่นั่งของกลุ่มว่าสาวนั้น เจ้าสาวจะนั่งด้านซ้ายมือของเจ้าบ่าวตรงกับเคล็ด “หญิงซ้าย ชายขวา” เพื่อความเป็นสิริมงคล ตำแหน่งที่นั่งของญาติผู้ใหญ่ไม่ได้กำหนดไว้แน่นอนแต่โดยมากจะจัดให้นั่งแยกชาย – หญิงตามธรรมเนียมของไทย

2.4 พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น

2.4.1 ช่วงเวลาที่นิยมประกอบพิธีสู่ขวัญ

พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่นมีการจัดทำพิธีกันมากช่วงหลังจากเสร็จสิ้นเทศกาลสงกรานต์ เพราะก่อนหน้านั้นสมาชิกของแต่ละครอบครัว จะกลับมาเยี่ยมบ้าน มาคารวะคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ และร่วมฉลองวันสงกรานต์ ก่อนที่ลูกหลานจะเดินทางกลับไปทำงานยังต่างถิ่น พ่อแม่และญาติพี่น้องจะประกอบพิธีสู่ขวัญให้ นอกจากนี้ช่วงระยะเวลาที่เสร็จสิ้นฤดูทำนาก็เป็นเวลาอีกช่วงหนึ่งที่บุคคลในหมู่บ้านจะออกไปหางานทำในต่างถิ่นกันมาก การเดินทางออกจากบ้านแต่ละครั้งจะไปอยู่เป็นระยะเวลานาน ทางครอบครัวญาติพี่น้องนิยมประกอบพิธีสู่ขวัญให้ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล และให้การเดินทางเป็นไปด้วยความสวัสดิภาพ

พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่นเป็นพิธีสู่ขวัญขนาดเล็ก จัดเตรียมขันบายศรีอย่างง่าย ๆ รายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมมีดังต่อไปนี้

แผนผัง 4 บริเวณประกอบพิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น

2.4.2 การเตรียมเครื่องประกอบพิธี

เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่นเป็นชุดเดียวกับพิธีสู่ขวัญประเภทอื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วยขันตั้งอาจารย์และขันบายศรี

ขันตั้งอาจารย์นิยมจัดใส่ไว้ในชามหรือจานอาจมีไม้ครบทุกรายการดังพิธีสู่ขวัญที่เป็นใหญ่ในกรณีที่เจ้าภาพจัดขันตั้งอาจารย์ใส่ไว้ในจานอาจมีเครื่องประกอบในขันตั้งอาจารย์เพียงเทียนดอกไม้ เงินค่าครูและเหล้าขาว ก็ถือว่าใช้ประกอบพิธีสู่ขวัญได้เช่นกัน

ขันบายศรีจัดทำอย่างง่าย อาจทำคล้ายบายศรีปากชาม โดยทำนมแมวเล็กๆ 3 ชุด ใส่ไว้รอบขันหรือพาน 3 จุด เอาเสื่อของผู้รับการสู่ขวัญพับทับโคนนมแมวไว้ แล้วเอาเครื่องประกอบพิธีอื่นๆ วางเรียงไว้ในขัน เอาเทียนเล่มเล็กเสียบไว้ที่ปลายยอดนมแมวทั้งสามด้าน ก็สามารถประกอบพิธีได้แล้ว หากทำพิธีสู่ขวัญพร้อมกันหลายคน นิยมจัดเครื่องบายศรีใส่ในถาดหรือกระด้งประดับด้วยดอกไม้เล็กน้อย เอาเสื่อของแต่ละคนพับซ้อนกันไว้ แล้วนำเครื่องประกอบพิธีอย่างอื่นวางเรียงไว้ในถาดให้เหมาะสมเป็นระเบียบ

การประกอบพิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่นนิยมใช้ไก่ต้มเป็นเครื่องเสวย เพื่อนบ้านใกล้เคียงจะมาช่วยเตรียมเครื่องประกอบพิธีต่างๆ การเตรียมขันบายศรีและเครื่องประกอบพิธีต่างๆ ใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมงก็แล้วเสร็จ

ภาพ 21 เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น

2.4.3 ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น

เมื่อถึงเวลาประกอบพิธี ซึ่งมักจะเป็นช่วงตอนเย็น เจ้าภาพปูเสื่อไว้บนพื้นบ้าน 1 ผืน วางขันตั้งอาจารย์ ขันบายศรี ชามใส่ไก่ต้ม, ไข่ไก่ต้ม ไว้เรียงกัน ผู้รับการสู่ขวัญแต่ละคนนั่งเรียงแถวหันหน้าเข้าหาขันบายศรี หมอขวัญนั่งตรงกันข้ามหันหน้าเข้าหากัน เมื่อเตรียมทุกอย่างพร้อมแล้ว หมอขวัญเริ่มประกอบพิธีดังต่อไปนี้

การเริ่มพิธี

เจ้าภาพหรือผู้รับการสู่ขวัญผู้ขามอบขันตั้งอาจารย์ให้แก่หมอขวัญโดยจับที่ขันตั้งเป็นการยกขันให้หมอขวัญ หมอขวัญรับขันตั้งแล้วยกขันขึ้นจรดหน้าผากกล่าวคำรำลึกถึงครูบาอาจารย์ขอให้อาจารย์มาช่วยเสริมส่งให้พิธีสู่ขวัญลุล่วงไปด้วยดี หมอขวัญกล่าวเกริ่นนำว่าได้ทำพิธีสู่ขวัญให้บุคคลที่กำลังจะไปทำงานยังที่อื่นไกล ขอให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัวของเจ้าของขวัญ ให้มีความปลอดภัยในการเดินทาง จากนั้นขึ้นบทพุทโธมัง

การบรรยายเครื่องบายศรีและการเชิญขวัญ

หมอขวัญขึ้นบทสู่ขวัญว่าวันนี้เป็นฤกษ์ดีแล้ว เชิญขวัญทั้ง 32 ขวัญให้เข้ามารับเครื่องบายศรี กล่าวบรรยายการจัดเตรียม เครื่องประกอบพิธีต่างๆ การประดับดอกไม้และเครื่องใช้ของเสวย

การป้อนขวัญ

หมอขวัญกล่าวบทป้อนขวัญเริ่มจากการป้อนไก่ ป้อนไปพร้อมๆ กับการกล่าวบทสู่ขวัญ ขณะเดียวกันผู้รับการสู่ขวัญที่เป็นหัวหน้าครอบครัวช่วยปอกไข่ต้มเตรียมไว้ให้ จากนั้นป้อนไข่ต้มแล้วต่อด้วยป้อนกล้วยสุกตามลำดับ หมอขวัญจะปรับบทสู่ขวัญให้ตรงกับเครื่องเสวยที่ป้อนแต่ละครั้ง หมอขวัญหยาดฟายน้ำ โดยใช้ใบพลูจุ่มที่น้ำในแก้วแล้วพรมไปบนถ้วยที่ใส่เครื่องป้อนขวัญไว้ จากนั้นป้อนเหล้าหรือฟายเหล้า เสร็จจากการป้อนข้าว ป้อนน้ำ ป้อนเหล้า จะเชิญให้ขวัญสูบบุหรี่ รมเมี่ยงที่เตรียมเอาไว้

การผูกขวัญ

หมอขวัญกล่าวบทผูกขวัญแล้วเริ่มผูกแขนผู้รับการสู่ขวัญทีละคน เริ่มจากสามีเป็นคนแรกโดยผูกแขนซ้ายก่อนพร้อมทั้งกล่าวให้พรในการเดินทาง เสร็จแล้วผูกแขนขวา กล่าวอวยพรแล้วต่อด้วยบทสู่ขวัญ จากนั้นทำพิธีผูกแขนให้ภรรยาใช้วิธีการอย่างเดียวกัน หลังจากนั้นทำพิธีผูกแขนให้ลูกเป็นลำดับสุดท้าย

ภาพ 22 พิธีผูกขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น

การมอบขวัญ

เมื่อทำพิธีผูกแขนครบทุกคนแล้ว หมอขวัญจะมอบขวัญให้เจ้าภาพ ผู้รับการขวัญทั้ง 3 คนเอื้อมมือมาแตะที่ขอบขันบายศรี หมอขวัญกล่าวอวยพรให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ เป็นเสร็จพิธี

3 การประกอบพิธีขวัญที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล

3.1 พิธีขวัญคนเจ็บไข้

พิธีขวัญคนเจ็บไข้เป็นพิธีขวัญที่นิยมยึดถือปฏิบัติกันมากที่สุด มีการประกอบพิธีกรรมเกือบทุกวันในทุกหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากโรคภัย ความเจ็บป่วยและอุบัติเหตุเล็กๆ น้อยในชีวิตประจำวันนั้นมีปรากฏอยู่ทุกวัน เมื่อบุคคลใดเจ็บป่วยเนื่องจากโรคภัยต่างๆ หรือประสบอุบัติเหตุจนได้รับบาดเจ็บหลังจากได้รับการรักษาพยาบาลจนอาการเจ็บป่วยทุเลาลงบ้างแล้ว ญาติพี่น้องจะประกอบพิธีขวัญให้ เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ทำให้ผู้ป่วยมีสุขภาพจิตดีเกิดกำลังใจที่จะต่อสู้กับความเจ็บไข้ให้หายเป็นปกติเร็วยิ่งขึ้น

3.1.1 ฤกษ์ยามที่เหมาะสมในการประกอบพิธีขวัญคนเจ็บไข้

แม้พิธีขวัญคนเจ็บไข้จะมีปฏิบัติกันอยู่เกือบทุกวันแต่ก็ต้องมีการเลือกหาวันที่เหมาะสม คือต้องเป็นวันฤกษ์ดีเหมาะสำหรับการประจบพิธีมงคลไม่ตรงกับวันอัปมงคลตามตำราโหราศาสตร์ที่ยึดถือต่อๆ กันมา ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “วันเสีย” มีกำหนดไว้ว่าวันของเดือนต่อไปนี้ไม่ควรประกอบพิธีมงคลต่างๆ ให้งดไว้ก่อน ได้แก่

เดือนเกี๋ยง, 5, 9	งควันอาทิตย์ วันจันทร์
เดือนยี่, 6, 10	งควันอังคาร
เดือน 3, 7, 11	งควันเสาร์ วันพฤหัสบดี
เดือน 4, 8, 12	งควันพุธ วันศุกร์

(สัมภาษณ์นายวินัย ชีมาวงศ์ นายสิทธิ ลือยศ 2 พฤศจิกายน 2544)

คติความเชื่อเกี่ยวกับ “วันเสีย” นี้มียึดถือปฏิบัติทั้งในกลุ่มไทลื้อและไทวนโดยทั่วไป เพียงแต่การนับเดือนของแต่ละกลุ่มอาจจะไม่ตรงกัน แต่รายชื่อวันเสียของแต่ละเดือนนั้นยังคงใช้หลักเดียวกัน คติความเชื่อเกี่ยวกับการหาฤกษ์ยามยังนำไปใช้กับการประกอบพิธีขวัญประเภทอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

3.1.2 ลักษณะการประกอบพิธีขวัญคนเจ็บไข้

การประกอบพิธีขวัญคนเจ็บไข้เป็นพิธีขนาดเล็กทำเฉพาะในครอบครัวอาจมีญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาช่วยงานบ้าง การประกอบพิธีขวัญคนเจ็บไข้จัดได้หลายลักษณะขึ้น

อยู่กับเพศ วัย และคุณสมบัติของผู้รับการสู่ขวัญและขึ้นอยู่กับความพร้อม ความสมัครใจของเจ้าภาพผู้ประกอบพิธีสู่ขวัญด้วยเช่นกัน

ลักษณะการประกอบพิธีสู่ขวัญแบ่งเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะของเครื่องเสวยเครื่องบริโภคนำมาประกอบพิธี เรียกชื่อได้ดังนี้

- การสู่ไก่
- การสู่กล้วย
- การสู่ทั้งไก่และกล้วย

1. การสู่ไก่

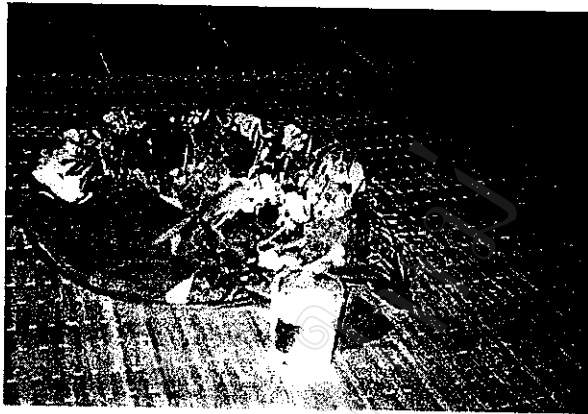
หมายถึง การประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้ โดยใช้ไก่ต้มเป็นเครื่องเสวยในขันบายศรี บุคคลที่สมควรสู่ไก่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มิครอบครัว ผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่นับถือของชุมชน ผู้ที่ผ่านการบวชพระมาแล้ว (ทิดหรือหนาน) การสู่ไก่จะไม่นิยมประกอบพิธีให้กับเด็กเล็ก

การประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้ประเภทสู่ไก่บางรายอาจมีการเย็บบายศรีนมแมวในลักษณะของบายศรีชั้นเดียว ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม โดยเฉพาะในกรณีที่เจ้าภาพเจ้าของบ้านหรือลูกหลานมีความสามารถในการเย็บบายศรี แต่เจ้าภาพบางรายก็นิยมจัดตกแต่งเครื่องบายศรีลงในขัน โตกหรือลาดแทนเนื่องจากข้อจำกัดเรื่องเวลาและเพื่อความสะดวก

การประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้โดยการสู่ไก่จะมีการเตรียมขันตั้งอาจารย์ไว้ด้วย มีเครื่องขันตั้งประกอบด้วยหมาก 1 ห้ว พลุ 1 แหลบ เป็นหลัก เครื่องอย่างอื่นอาจไม่ครบก็ได้

2. การสู่กล้วย

หมายถึง การประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้โดยใช้กล้วยสุกเป็นเครื่องเสวยในขันบายศรี เป็นการประกอบพิธีสู่ขวัญขนาดเล็ก นิยมจัดสู่ขวัญสำหรับเด็กหรือผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ แต่บางครั้งผู้ใหญ่ผู้สูงอายุบางท่านตลอดจนผู้ที่ผ่านการบวชเณรมาแล้ว(น้อย) ก็ยังนิยมสู่กล้วยด้วยเหตุผลส่วนตัวของแต่ละคน บางท่านอาจจะเป็นเพราะยังไม่ได้แต่งงานยังไม่มีครอบครัว บางท่านคุ้นกับการสู่กล้วยมาตลอดถือว่าขวัญตัวเองกินกล้วย แต่ทั้งนี้บางท่านก็ให้เหตุผลในเรื่องของความประหยัด การสู่กล้วยไม่นิยมเย็บบายศรีดังนั้นจึงไม่มีการจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์ แต่จะจัดงานใส่ดอกไม้, เทียน และเงินขันตั้งรวมกันไว้ในขันบายศรี

ภาพ 23 การจัดเครื่องบายศรีลงในถาด

3. การสู่ทั้งไก่และกล้วย

หมายถึงการประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้โดยใช้ไก่ต้ม 1 คู่ และกล้วยสุกอีก 2 ผล เป็นเครื่องเสวยในขันบายศรี เป็นการเสริมพิธีสู่ขวัญประเภทสู่ไก่ให้มีเครื่องเสวยครบทุกประเภท เพื่อให้ขวัญมีความชื่นชมยินดียิ่งขึ้น การประกอบพิธีสู่ขวัญประเภทสู่ทั้งไก่และกล้วยมีการเตรียมเครื่องประกอบพิธีตลอดจนการเตรียมขันตั้งอาจารย์เช่นเดียวกับการประกอบพิธีสู่ขวัญประเภทสู่ไก่ทุกประการ

3.1.3 ลักษณะการจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์ในการประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้

การจัดเตรียมขันตั้งอาจารย์ในการประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้มี 2 ลักษณะดังต่อไปนี้

1. การจัดขันตั้งอาจารย์ไว้นอกขันบายศรี

เจ้าภาพจะจัดขันตั้งอาจารย์ไว้ในพาน สลึงหรือชาม มีเครื่องขันตั้งครบชุดหรือเกือบครบชุด ประกอบด้วยหมาก 1 ห้ว พลู 1 แหลบ อ้าขาว อ้าแดง อย่างละ 1 ผืน ดอกไม้ เทียนเงินค่าขันตั้ง และเหล้าขาว 1 ขวด เป็นปัจจัยหลักแยกไว้คนละส่วนกับขันบายศรี ก่อนจะเริ่มประกอบพิธีต้องมีการยกขันตั้งและเมื่อเสร็จพิธีแล้วต้องมีการปลดขันตั้งทุกครั้ง

การยกขันตั้งหรือยกครู

ก่อนเริ่มประกอบพิธีสู่ขวัญจะมีการกล่าวมอบขันตั้งอาจารย์ให้แก่หมอขวัญ โดยให้เจ้าภาพที่เป็นผู้ชายเป็นคนมอบหรือประเคนขันตั้ง ถ้าไม่มีเจ้าภาพผู้ชายก็ให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงมามอบแทนหรือเรียกผู้ชายคนไหนก็ได้ที่อยู่ในละแวกนั้นมาช่วยมอบขันตั้ง ถ้ากล่าวมอบไม่เป็นก็ประเคนเฉยๆ หมอขวัญจะกล่าวรับขันตั้งด้วยตัวเอง จากนั้นหมอขวัญจะยกขันตั้งขึ้นจรดหน้าผากแล้วกล่าวรำลึกถึงครูอาจารย์

การปลดขันตั้ง

หลังจากเสร็จสิ้นการประกอบพิธีสู่ขวัญแล้วหมอขวัญทำพิธีบอกกล่าวครูอาจารย์เพื่อขอให้ครูอาจารย์ช่วยดูแลรักษาเจ้าของขวัญให้หายจากอาการเจ็บไข้โดยเร็ว จากนั้นหมอขวัญจะคว่ำขันตั้งลงที่พื้น เก็บเอาดอกไม้ เทียน และเงินค่าครูไว้ เครื่องขันตั้งที่เหลือส่งคืนให้เจ้าภาพ

2. การจัดขันตั้งอาจารย์ไว้ในขันบายศรี

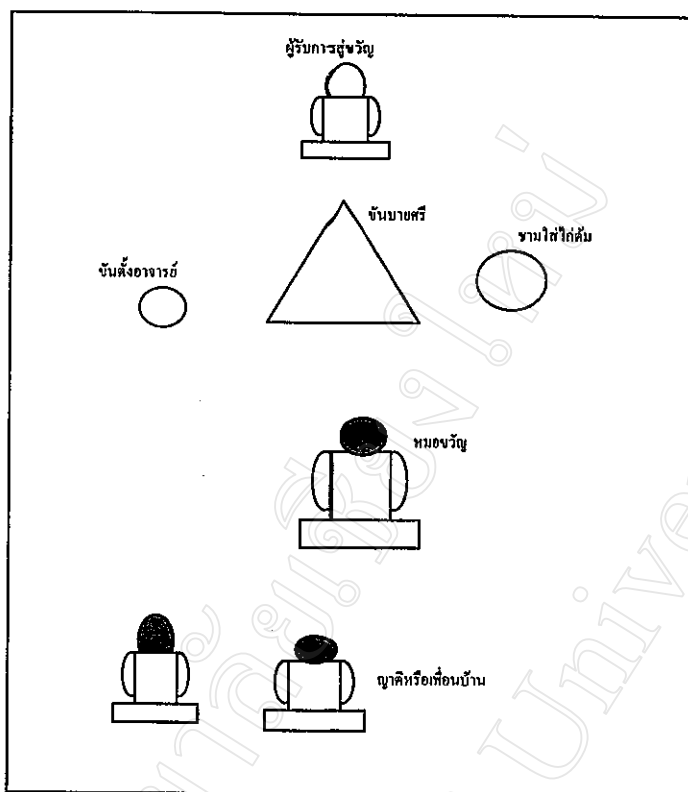
ในกรณีที่เจ้าภาพจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้แบบสู่ก่ล้วย จัดเตรียมไว้ในถาดหรือกระด้ง โดยไม่มีการเย็บบายศรีเจ้าภาพจะนำของใช้ของบริโภคนและเสื้อผ้าของผู้รับการสู่ขวัญจัดเรียงไว้ในขันบายศรี ตกแต่งด้วยดอกไม้และเทียนตามสมควร จากนั้นจัดขันตั้งอาจารย์ประกอบด้วยดอกไม้และเทียน 4 ถู เงินค่าครู 12 บาท จัดใส่ไว้ในจาน(เงินค่าครูอาจจะมากหรือน้อยกว่านี้แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ) แล้วนำจานขันตั้งไปวางไว้ในขันบายศรี เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีหมอขวัญจะเริ่มพิธีโดยการมอบขันให้ผู้รับการสู่ขวัญพร้อมกับกล่าวเชิญครูอาจารย์ในคราวเดียวกัน หลังจากประกอบพิธีสู่ขวัญเสร็จสิ้นหมอขวัญกล่าวมอบข้าวมอบขวัญให้เจ้าของขวัญแล้ว หมอขวัญจะหยิบเอาเงินค่าครู เทียน และดอกไม้เก็บไว้โดยไม่ต้องกล่าวคำปลดขันตั้งแต่อย่างใด การจัดขันตั้งอาจารย์ไว้ในขันบายศรีเช่นนี้ สามารถนำไปใช้กับการสู่ไก่ การสู่ทั้งไก่และก่ล้วยได้เช่นกัน

ภาพ 24 ขันตั้งอาจารย์

3.1.4 ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้

การจัดเตรียมบริเวณประกอบพิธีสู่ขวัญ เตรียมในลักษณะเดียวกันกับพิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น หมอขวัญและผู้รับการสู่ขวัญนั่งหันหน้าเข้าหากัน มีขันบายศรี ขันตั้งอาจารย์และขามไก่คั่มอยู่ตรงกลาง (ดูแผนผัง 5 ประกอบ)

แผนผัง 5 แสดงตำแหน่งที่นั่งของผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้

การเริ่มพิธี

ผู้รับการสู่ขวัญมอบขันตั้งอาจารย์ให้หมอขวัญ ในกรณีที่ผู้รับการสู่ขวัญเป็นผู้หญิงก็ให้ญาติหรือเพื่อนบ้านที่เป็นชายคนหนึ่งทำการมอบขันให้หมอขวัญแทนก็ได้ หมอขวัญยกขันตั้งอาจารย์ขึ้นจรดหน้าผากแล้วกล่าวคำรำลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ หมอขวัญกล่าวเกริ่นนำว่าวันนี้จะได้ทำการสู่ขวัญให้ผู้ป่วย(เอ๋ยนาม)ขอให้ขวัญมาอยู่กับตัวเจ้าของขวัญ ให้หายจากอาการเจ็บป่วยต่างๆ โดยเร็ว จากนั้นหมอขวัญกล่าวขึ้นบทพุทโธมัง

การบรรยายเครื่องบายศรีและการเชิญขวัญ

หมอขวัญกล่าวทองบทสู่ขวัญเริ่มจากกล่าวนำว่าวันนี้เป็นวันฤกษ์ดีจึงได้มีการประกอบพิธีสู่ขวัญขึ้น กล่าวเชิญ 32 ขวัญให้เข้ามารับเครื่องบายศรี กล่าวบรรยายการเตรียมเครื่องประกอบพิธี เครื่องใช้ของเสวย การประดับตกแต่งขันบายศรี

การป้อนขวัญ

หมอขวัญกล่าวบทป้อนขวัญพร้อมทั้งทำการป้อนขวัญไปด้วย โดยเริ่มจากการป้อนไก่ กล่าวถึงความพิเศษของไก่นำมาเป็นเครื่องเสวย จากนั้นกล่าวคำป้อนกล้วยแล้วทำการป้อนกล้วยให้ขวัญโดยป้อนใส่ไว้ในถ้วยเปล่า เมื่อป้อนอาหารเสร็จแล้ว หมอขวัญกล่าวบทพายนำใช้ใบพลูจุ่ม

น้ำในแก้วพรมไปที่ถ้วยใส่ข้าวป้อนขวัญ แล้วต่อด้วยการฟายเห็ดหรือป้อนเห็ด เสร็จจากการป้อนอาหาร ป้อนเครื่องดื่มแล้วเชิญให้ขวัญเคี้ยวหมาก สูบบุหรี่และอมเมี่ยง

การปิดเคราะห์

หมอขวัญกล่าวบทปิดเคราะห์ ให้ผู้รับการสู่ขวัญคว่ำมือลงเอาปลายนิ้วแตะที่ขอบแก้ว หมอขวัญใช้ค้ายคิบลากจากหลังมือปิดเคราะห์ลงไปในแก้วน้ำเป็นทำนองว่าให้เคราะห์ตกไหลไปกับสายน้ำ เสร็จแล้วให้ญาติเอาน้ำไปเททิ้ง

การผูกขวัญ

หมอขวัญกล่าวบทผูกแขนพร้อมกับเริ่มผูกที่แขนซ้ายก่อนแล้วต่อด้วยผูกแขนขวา กล่าววอยพรให้หายจากโรคภัยและความเจ็บป่วยโดยเร็ว ลงท้ายด้วยบทคาถาภาษาบาลี

การมอบขวัญ

หมอขวัญกล่าวมอบขวัญให้กับเจ้าของขวัญ บอกว่าการประกอบพิธีสู่ขวัญได้สำเร็จบริบูรณ์แล้วขอให้ขวัญได้อยู่กับตัวรักษาตัวเจ้าของขวัญให้อยู่สบายมีอายุยืนเป็นเสร็จพิธี หมอขวัญบางท่านอาจจะยกเอาถ้วยใส่เครื่องป้อนขวัญเข้าไปมอบขวัญให้กับย่าหม้อหนึ่งในครัว หม้อหนึ่งหมายถึงหม้อรองให้อาหารเวลาที่นั่งข้าวเหนียว ส่วนใหญ่จะเป็นสีกาเพราะถูกเขม่าควันไฟทุกวัน บางครั้งเรียกว่าย่านางดำ บอกกล่าวย่าหม้อหนึ่งให้ช่วยดูแลเจ้าของขวัญ ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวให้หายจากอาการเจ็บไข้โดยเร็ว

ภาพ 25 การมอบขวัญให้กับย่าหม้อหนึ่ง

4. การประกอบพิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคลสำคัญในชุมชน

4.1 พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด

4.1.1 ที่มาและเหตุผลของการประกอบพิธีสู่ขวัญ

ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการและอาจารย์วัดเป็นบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน ได้เสียสละแรงกายแรงทรัพย์พัฒนาหมู่บ้าน เป็นตัวแทนชาวบ้านในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อรักษาผลประโยชน์ที่หมู่บ้านพึงจะได้รับ อาจารย์วัดก็เป็นบุคลากรที่ช่วยเหลืองานด้านศาสนพิธีทุกอย่างของหมู่บ้าน ดังนั้นในโอกาสที่เป็นช่วงเทศกาลสงกรานต์ของแต่ละปี ชาวบ้านจะประกอบพิธีการรดน้ำหัวและสู่ขวัญให้แก่บุคคลดังกล่าว ซึ่งนิยมประกอบพิธีหลังวันสงกรานต์ ระหว่างวันที่ 16 – 18 เดือน เมษายน ของทุกปี (สัมภาษณ์ นายอินเปลี่ยน หาญยุทธ ,18 เมษายน 2544)เมื่อมีการประกอบพิธีสู่ขวัญให้บุคคลเหล่านี้ ชาวบ้านทุกคนรอบครัวจึงให้ความสำคัญและมาร่วมช่วยเหลืองานสู่ขวัญอย่างพร้อมเพรียงกัน ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญบางอย่างต้องมีการจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า

4.1.2 การเตรียมงาน

พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด เป็นพิธีขนาดใหญ่มีการเย็บบายศรีนมแมว ซึ่งนิยมทำเป็นบายศรีนมแมวสามชั้นกลุ่มแม่บ้านจะนัดหมายให้สมาชิกมารวมกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้านก่อนวันงานหนึ่งวัน เพื่อเตรียมเย็บบายศรี แต่ละคนจะเตรียมอุปกรณ์ของตนเองที่มีอยู่หรือที่พอหาได้เช่น ค้าย เฝ็ม ใบตอง ดอกไม้ สำหรับชั้นหรือพานที่ใช้ประกอบชั้นบายศรีนั้น พานขนาดใหญ่ที่ใช้เป็นฐานชั้นแรกอาจขอยืมมาจากวัด ส่วนพานชั้นที่ 2 ชั้นที่ 3 เจ้าภาพจะจัดเตรียมไว้ให้เพราะปกติจะมีอยู่แล้วเกือบทุกครอบครัว

การเย็บบายศรีจะเริ่มทำตั้งแต่หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้ว การตกแต่งชั้นบายศรีเป็นงานละเอียดใช้เวลานาน เจ้าภาพหรือผู้ใหญ่บ้านจะเตรียมอาหารไว้เลี้ยงดูผู้มาช่วยงาน การเย็บบายศรีอาจจะเลยไปถึงช่วงบ่ายหรือเย็นจึงจะแล้วเสร็จ

บุคลากรที่ต้องนัดหมายเตรียมไว้ก่อนได้แก่หมอขวัญผู้ประกอบพิธีตามปกติพิธีสู่ขวัญใหญ่ๆ ในหมู่บ้าน เจ้าภาพจะเชิญอาจารย์วัดมาเป็นหมอขวัญแต่เมื่ออาจารย์วัดเป็นฝ่ายผู้รับการสู่ขวัญเอง จึงต้องนัดหมายเชิญหมอขวัญท่านใดท่านหนึ่งในหมู่บ้านเป็นผู้ประกอบพิธีและเชิญหมอขวัญท่านอื่นๆ ที่เหลือในหมู่บ้านทุกท่านมาเป็นผู้ช่วยหมอขวัญ

การเตรียมสถานที่ประกอบพิธีสู่ขวัญ ต้องมีการกางเต็นท์ เตรียมโต๊ะ เก้าอี้ ไว้ต้อนรับแขก เพราะมีผู้มาร่วมงานมาก เจ้าของรถยนต์ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน จะบริการขนลำเลียงอุปกรณ์ต่างๆ โดยมีพ่อบ้านในหมู่บ้านช่วยเป็นกำลังสำคัญ การเตรียมสถานที่ที่จะเตรียมในช่วงเช้าของวันประกอบ

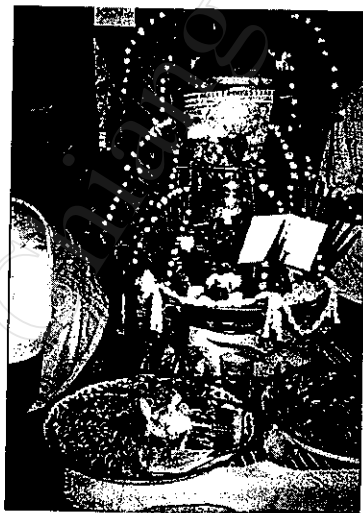
พิธี อุปกรณ์ทุกอย่างมีพร้อมอยู่แล้วซึ่งเป็นของส่วนรวมของหมู่บ้านเก็บไว้ที่วัด การประกอบพิธีสู่ขวัญจะทำในช่วงบ่ายซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นพิธีสู่ขวัญแล้วจะเป็นการพบปะสังสรรค์จนถึงช่วงค่ำ

การประกอบพิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด เป็นพิธีใหญ่ต้องเตรียมอุปกรณ์เครื่องเสียงสำหรับใช้ในพิธีตลอดจนพัดลมขนาดใหญ่ไว้บริการแขกที่มาร่วมงาน เครื่องเสียงที่ใช้ประกอบพิธีสู่ขวัญจะหมายรวมถึงเครื่องดนตรีชุดเล็กๆ ด้วย ซึ่งเจ้าภาพอาจจะติดต่อมาจากหมู่บ้านอื่น ค่าใช้จ่ายในการเช่าเครื่องดนตรีนั้น จะใช้เงินกองกลางของหมู่บ้านส่วนหนึ่ง สมทบกับเงินของเจ้าภาพอื่นได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด อีกส่วนหนึ่ง

พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด ทำช่วงเทศกาลสงกรานต์ จะมีการเตรียมสรงใส่น้ำอบน้ำหอมเพื่อทำพิธีการวะคำหัวไว้ด้วยการทำน้ำอบน้ำหอมใช้วิธีง่ายๆ โดยเอาน้ำสะอาดโรยด้วยฝักส้มป่อย 2 – 3 ชั้น แป้งหอมและดอกมะลิเพื่อให้น้ำมีกลิ่นหอม ซึ่งโดยทั่วไปจะทำพิธีการวะคำหัวให้เสร็จก่อนแล้วค่อยประกอบพิธีสู่ขวัญเป็นลำดับต่อไป

4.1.3 เครื่องประกอบพิธี

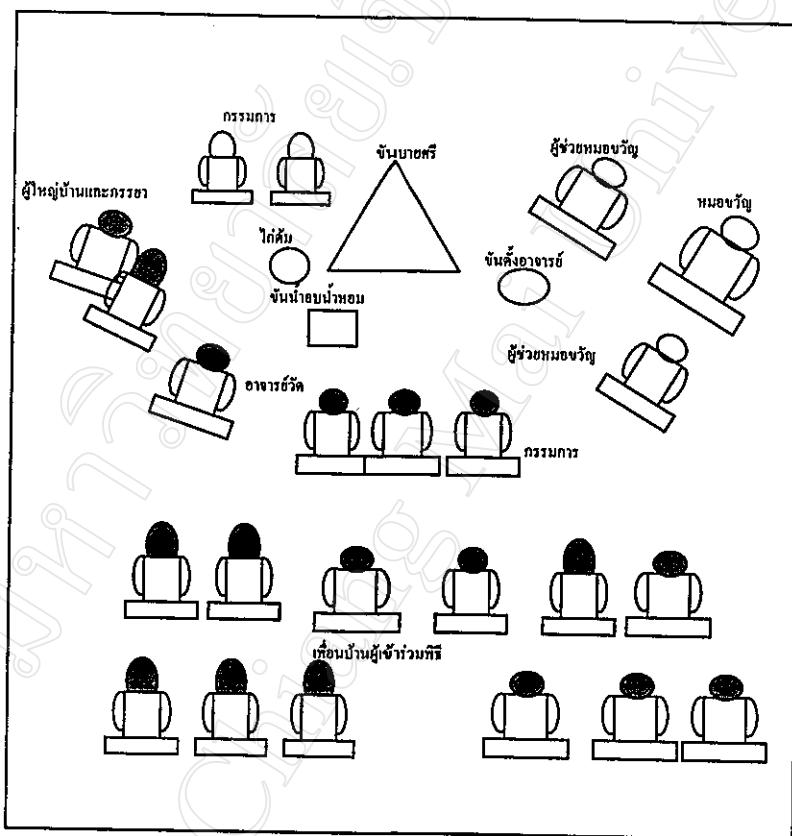
เครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในพิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด ประกอบด้วยขันตั้งอาจารย์ และขันบายศรีเช่นเดียวกับพิธีสู่ขวัญประเภทอื่นๆ มีข้อแตกต่างอยู่บ้างได้แก่ใช้เครื่องป้อนขวัญทั้งไก่ต้ม 1 คู่และกล้วยสุก 2 ผล ไม่ใส่เสื้อผ้าของเจ้าของขวัญเพราะทำพิธีพร้อมกันหลายคน นอกจากนี้ยังเพิ่มสรงใส่น้ำอบน้ำหอมเพื่อทำพิธีการวะคำหัวเนื่องในโอกาสเทศกาลวันสงกรานต์

ภาพ 26 เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด

4.1.4 การจัดบริเวณประกอบพิธีสู่ขวัญ

เมื่อใกล้ถึงเวลาประกอบพิธีสู่ขวัญเจ้าภาพจะนำขันบายศรีวางไว้บนโต๊ะในบ้านจัดถาด ขันตั้งอาจารย์ ถาดใส่ไก่ต้ม เหล้า สลึงใส่น้ำอบน้ำหอมวางไว้ข้างๆ ขันบายศรี ผู้ใหญ่บ้าน และ ภรรยา คณะกรรมการ อาจารย์วัด จะนั่งล้อมบายศรีทั้ง 3 ด้าน มีหมอขวัญและผู้ช่วยหมอขวัญนั่ง อยู่หน้าขันบายศรีอีกด้านหนึ่ง เมื่อนั่งครบหมดแล้วจะทำพิธีการวะผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด จนเสร็จ จากนั้นหมอขวัญจะโยงสายสิญจน์พันรอบขันบายศรีหนึ่งรอบ แล้วโยงอ้อมไปให้ผู้รับการ สู่ขวัญแต่ละท่านถือไว้ ม้วนสายสิญจน์ที่เหลือวางไว้ที่ขันตั้งอาจารย์ อยู่ซึ่งตั้งหน้าหมอขวัญชาว บ้านผู้เข้าร่วมพิธีจะนั่งถัดออกมาจนเต็มพื้นบ้าน ส่วนที่เหลือจะนั่งอยู่ภายในเต็นท์ที่เตรียมไว้นอก บ้าน (ดูแผนผัง 6 ประกอบ)

แผนผัง 6 แสดงตำแหน่งที่นั่งของผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด

4.1.5 ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด

เมื่อบรรดาผู้เฒ่าผู้แก่มอบขันการวะให้ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด แล้วผู้ใหญ่ บ้าน และผู้รับการสู่ขวัญท่านอื่นๆ ก็กล่าวให้พรและกล่าวอโหสิกรรมจากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนการ สู่ขวัญดังต่อไปนี้

การเริ่มพิธี

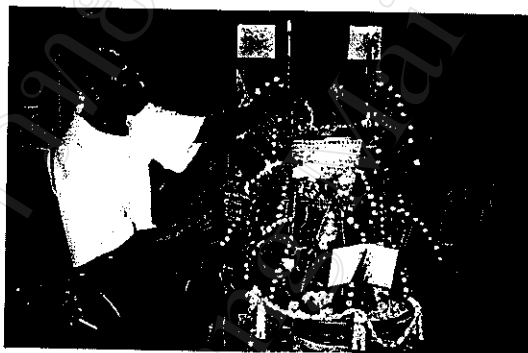
หมอขวัญเชิญผู้เฒ่าผู้แก่มอบข้าวมอบขวัญมอบขันบายศรีให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด หมอขวัญกล่าวเกริ่นนำว่าวันนี้ฤกษ์ดีจึงได้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญขึ้น หมอขวัญขึ้นโม 3 จบ ต่อด้วยบทพุทโธมั่งแล้วขึ้นบทสู่ขวัญ

การบรรยายเครื่องบายศรี

กล่าวถึงวันนี้เป็นฤกษ์ดีมีการประกอบพิธีกรรมที่เป็นมงคลหลายอย่าง กล่าวบรรยาย การตกแต่งขันบายศรีประดับด้วยดอกไม้ต่างๆ พร้อมทั้งเครื่องเสวยเตรียมไว้รับขวัญ

การเชิญขวัญและป้อนขวัญ

หมอขวัญกล่าวเรียกเชิญขวัญจากที่ต่างๆ ให้เข้ามารับเครื่องเสวยในบายศรี จากนั้น กล่าวป้อนขวัญ ผู้ช่วยหมอขวัญจะทำการป้อนขวัญ โดยเริ่มจากป้อนไก่แล้วต่อด้วยป้อนกล้วยใส่ใน กระถางเปล่าที่เตรียมไว้ หมอขวัญกล่าวบทป้อนน้ำหรือฟายน้ำ ผู้ช่วยหมอขวัญใช้ใบพลูจุ่มที่น้ำใน แก้วแล้วพรมไปที่กระถางใส่เครื่องป้อนขวัญ จากนั้นหมอขวัญท่องบทฟายเหล่า ผู้ช่วยหมอขวัญใช้ ใบพลูจุ่มเหล่าในแก้วพรมลงที่กระถางใส่เครื่องป้อนขวัญในลักษณะเดียวกัน

ภาพ 27 การป้อนขวัญในพิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด

การปิดเคราะห์

หมอขวัญกล่าวคำปิดเคราะห์ ไส้เคราะห์ร้ายต่าง ๆ ให้ออกไปจากเจ้าของขวัญ ผู้ช่วยหมอขวัญเอาเส้นด้ายลากปิดจากยอดขันบายศรีลงสู่แก้วน้ำเป็นความหมายว่าให้เคราะห์ทั้งหลายตกหายไปกับสายน้ำ

การกวาดโชк

หมอขวัญกล่าวคำกวาดโชคถวายพรให้ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด ประสพแต่โชค ลาภ สิ่งที่ดีๆ

การผูกขวัญ

หมอขวัญกล่าวบทผูกขวัญโดยเริ่มจากแขนซ้ายแล้วมาแขนขวา ขณะเดียวกันผู้ช่วยหมอขวัญแต่ละท่านช่วยกันผูกแขนให้กับผู้รับการผูกขวัญทุกท่าน หมอขวัญกล่าวคาถาภาษาบาลีจบด้วยบทอนุโมทนาธิเบตัพพิ หมอขวัญเชิญแขกผู้มีเกียรติ ประธานในงานเริ่มผูกแขนผู้ใหญ่บ้านเป็นท่านแรก จากนั้นผู้ร่วมพิธีผูกขวัญท่านอื่นๆ ททยอยเข้าผูกแขนผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัดระหว่างนั้น หมอขวัญและผู้ช่วยหมอขวัญทุกท่าน ผลัดเปลี่ยนกันกล่าวท่องบทผูกแขนจนกว่าผู้ร่วมพิธีทุกคนจะผูกแขนให้ผู้รับการผูกขวัญครบถ้วน

การมอบขวัญ

หมอขวัญและผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวมอบขวัญให้กับผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด เป็นเสร็จพิธี จากนั้นเชิญแขกอยู่ร่วมรับประทานอาหาร พบปะสังสรรค์กันตามอัธยาศัย

5. การประกอบพิธีผูกขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตร

5.1 พิธีผูกขวัญควาย

พิธีผูกขวัญควายจะเริ่มประกอบพิธีหลังจากชาวนาหรือเจ้าของควายเสร็จจากการทำนาได้ปลูกดำข้าวกล้าเรียบร้อยแล้ว โดยจะเลือกเอาวันที่ดี วันที่เป็นมงคลตามคติความเชื่อของล้านนาไทย เป็นวันประกอบพิธีมีรายละเอียดของการประกอบพิธีผูกขวัญดังต่อไปนี้

5.1.1 ความร่วมมือของกลุ่มในการเตรียมงาน

การผูกขวัญควายแต่ละครั้งถือเป็นโอกาสที่เพื่อนบ้านที่ใช้แรงงานควายในการทำนาเช่นเดียวกัน ได้ช่วยเหลืองานหรือเอาแรงร่วมกันมาโดยตลอด จะได้พักผ่อนและสังสรรค์ร่วมกัน ดังนั้นนอกจากเจ้าภาพจะเตรียมขันบายศรีผูกขวัญควายแล้วยังมีการเตรียมอาหารพิเศษอย่างอื่นไว้ต้อนรับเพื่อนบ้านด้วย

ขันบายศรีที่นิยมใช้มี 2 ลักษณะ มีทั้งบายศรีนมแมวและจัดเครื่องบายศรีใส่ในกระติ่งการเย็บบายศรีนมแมวนิยมใช้สำหรับเจ้าภาพที่มีที่นามาก ใช้แรงงานควายหลายตัวและมีเพื่อนบ้านมาช่วยดำนาหรือลงแขกจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน เพื่อนบ้านจะมาช่วยเตรียมเครื่องเย็บบายศรี เตรียมดอกไม้ใบตองต่างๆ เจ้าภาพจะเตรียมพานหรือขันบายศรีซึ่งนิยมใช้ขันโตกไม้โดยเจ้าภาพบางรายมีอยู่แล้วหรืออาจจะหยิบยืมจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาใช้

การผูกขวัญควายใช้ไถดัมเป็นเครื่องเสวย เพื่อนบ้านส่วนหนึ่งจะช่วยจัดการเรื่องไถให้เป็นที่เรียบร้อย การเย็บบายศรีนมแมวสำหรับประกอบพิธีผูกขวัญควายมักจัดขึ้นในกรณีที่เจ้าภาพมีฐานะค่อนข้างดีมีลูกหลานญาติพี่น้องมาก การประกอบพิธีผูกขวัญควายโดยทั่วไปนิยมจัดเครื่อง

ประกอบพิธีลงในกระดังงามากกว่าเพราะมีความสะดวกสามารถจัดวางเครื่องประกอบพิธีได้หลายอย่าง การประดับตกแต่งก็ง่ายใช้เพียงดอกไม้จำนวนเล็กน้อยก็สามารถใช้ประกอบพิธีได้

บุคลากรที่ต้องเตรียมนัดหมายล่วงหน้าในพิธีสู่ขวัญควายได้แก่หมอขวัญ โดยปกติแล้วหมอขวัญแต่ละท่านสามารถประกอบพิธีสู่ขวัญควายได้ทุกท่าน เจ้าภาพอาจจะติดต่อเชิญหมอขวัญที่มีความสนิทสนมเป็นพิเศษ บางครั้งก็เชิญหมอขวัญจากต่างหมู่บ้านมาช่วยประกอบพิธีให้ในฐานะที่เป็นเพื่อนเกลอกัน การจัดเตรียมสถานที่ในกรณีที่มีการเย็บบายศรีนมแมวจะต้องจัดเตรียมสถานที่ มีการจัดโต๊ะสำหรับวางขันบายศรีและเครื่องประกอบพิธีอื่นๆ เตรียมเก้าอี้สำหรับหมอขวัญ เจ้าภาพตลอดจนเพื่อนบ้านและญาติๆ ที่มาร่วมงาน

ส่วนการสู่ขวัญควายที่จัดเครื่องประกอบพิธีในกระดังงาเป็นพิธีขนาดเล็กไม่ต้องเตรียมอะไรมากนักเพียงเก็บกวาดบริเวณประกอบพิธีให้สะอาดสามารถปูเสื่อรองนั่งได้ก็ใช้ได้แล้ว การประกอบพิธีสู่ขวัญควายแต่ละครั้งเจ้าภาพจะจัดเตรียมอาหารพิเศษอย่างอื่นนอกเหนือจากไก่ต้มไว้คอยต้อนรับเพื่อนบ้านและญาติๆ ที่มาร่วมพิธี การประกอบอาหารต่างๆ นั้นเพื่อนบ้านจะมาช่วยเจ้าภาพจัดเตรียมด้วยเช่นกัน

5.1.2 เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญควาย

เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญควายประกอบด้วยขันตั้งอาจารย์และขันบายศรีเช่นเดียวกับพิธีสู่ขวัญบุคคลทั่วไปในส่วน of ขันบายศรีจะเพิ่มเครื่องประกอบพิธีบางอย่างได้แก่อาหารสำหรับควาย ประกอบด้วยต้นกล้วย 1 มัด (1 กำมือ) ยอดใบไผ่ 1 มัด (1 มัด)

กระทงใส่ข้าวเปลือกข้าวสารอย่างละ 1 กระทง

กระทงใส่น้ำส้มป่อย 1 กระทง

กรวยดอกไม้ให้ครบจำนวนควายใช้ตัวละ 2 กรวย

เชือกสำหรับผูกโยงจากเสาหรือหลักที่ผูกควายมายังขันบายศรี

ขันทำน้ำมันตี่ซึ่งประกอบด้วยถังน้ำที่ใช้ภายในบ้านใส่น้ำประมาณ 1 ใน 3 ส่วน

ใบหนาด 4 – 5 ใบมัดรวมกันใช้คนน้ำมันตี่เพื่อไล่สิ่งเสนียดจัญไร

ฝักส้มป่อยสำหรับใส่น้ำมันตี่

กระทงใบตองเปล่าสำหรับใส่เครื่องป้อนขวัญเท่ากับจำนวนควายที่นำเข้าพิธีสู่ขวัญ เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญควายของไทลื้อ อำเภอปัว มีความแตกต่างจากเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญควายของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ลือฤทธิ์ พันธุ์วิไลศึกษาไว้หลายประการ เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญควายของอำเภอลับแล ประกอบด้วย สิ่งต่อไปนี้ (ลือฤทธิ์ พันธุ์วิไล, 2527 น.91)

ขันตั้ง 1 ขัน ประกอบด้วย พลุสด หมาแห้ว ด้ายขาว ด้ายแดง สุรา พลุ 2 จีบกับเงินค่ายกครู 12 บาทต่อควาย 1 ตัว บายศรีใหญ่ 1 องค์ ประดับด้วยด้ายขาว ด้ายแดง วงรอบ 1

ครั้ง ในบายศรีแต่ละชั้นมีขนมสีแสด อย่างละ 2-3 ชั้นและพลู 3-4 จีบ เครื่องประกอบพิธีอื่น ๆ คือ ด้ายขาว ด้ายแดง จำนวนเท่ากับควายที่เข้าร่วมพิธี ด้วยสายสิญจน์ 1 ม้วน น้ำ 1 ขัน ใช้แทน น้ำมนต์และใบไม้ 4 ต้น ได้แก่ ใบหนาด ใบหนามแดง ใบมะยม ใบมะเฟือง ใช้ชูปน้ำ ประพรม ควาย

ภาพ 28 เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญควาย

5.1.3 ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญควาย

ก่อนจะนำควายมาเข้าประกอบพิธีสู่ขวัญ เจ้าภาพจะนำควายไปอาบน้ำขัดสีให้สะอาด เตรียมไว้แล้ว เมื่อใกล้ถึงเวลาประกอบพิธีจะนำควายมาผูกไว้บริเวณประกอบพิธี ซึ่งได้แก่ลานบ้านของเจ้าภาพ เตรียมฟางแห้งจำนวนหนึ่งให้ควายกินเพื่อไม่ให้ควายเคินเล่นพื้นหรือตื่นตกใจ นำเชือกอีกช่วงหนึ่งผูกต่อจากเสาที่ผูกควายไว้โยงมายังบริเวณที่เตรียมจัดวางขันบายศรี

เมื่อหมอขวัญเดินทางมาถึงเจ้าภาพจะนำเสื่อไปปูไว้ที่บริเวณประกอบพิธี นำขันบายศรี ขันตั้งอาจารย์ ขัน(ถัง) ใส่ น้ำมนต์ ชามใส่ไก่ต้ม จัดวางเรียงไว้บนเสื่อ หมอขวัญจะเข้ามานั่งหน้าขันบายศรี หันหน้าไปหาควายเตรียมเริ่มพิธีตามลำดับดังนี้

การเริ่มพิธี

หมอขวัญกล่าวเกริ่นนำว่าเจ้าภาพชื่อนาย(นาง) ได้ประกอบพิธีสู่ขวัญควายให้กับควายตัวไหนบ้าง เพื่อขอขมาที่ได้ล่วงเกินใช้งาน หมอขวัญขึ้นบทนม ไหว้แล้วต่อด้วยบทพุทโธมังแล้วทำพิธีเสกน้ำมนต์เพื่อนำไปประพรมให้ควายด้วยบทยันทุนนิมิตตั้ง บทสัถกัตะวา เปาลงในถังน้ำส้มป่อย เป็นจังหวะใช้ใบหนาดคนน้ำในถังไปด้วย

การบรรยายเครื่องบายศรีและการเชิญขวัญ

หมอขวัญเปิดบทสู่ขวัญควายเพื่ออ่านประกอบพิธี กล่าวถึงการนำควายมาใช้ในการไถ ทำนาว่ามีการคู่ค่าเชยขึ้นดีบ้างก็ขอมา อย่าให้เป็นบาปกรรมแก่กัน กล่าวบรรยายเครื่องประกอบพิธี จากนั้นกล่าวเชิญขวัญทั้ง 32 ให้มาพร้อมกัน

การป้อนขวัญ

ทำพิธีป้อนขวัญโดยป้อนทั้งไก่อัดม ก่อวยสุกที่ใส่ในกระทงที่เตรียมไว้จากนั้นหมอขวัญ ทำพิธีฟายน้ำ ฟายเหล้า โดยใช้ใบพลูจุ่มน้ำในแก้วพรมลงบนกระทงใส่เครื่องป้อน แล้วป้อนเหล้า ในลักษณะเดียวกัน

การมอบขวัญ

หมอขวัญให้เจ้าภาพนำกระทงใส่เครื่องป้อนขวัญไปสอดไว้ที่เชือกผูกอ้อมคอควาย และเอากรวยดอกไม้ผูกติดที่ปลายเขาควายเป็นสองข้าง หมอขวัญขึ้นบทอนุโมทนาวิธี บทสัพพี ต่อ ด้วยบทสัพพะสี วิสะ ชาตินัง เป่าลงในถ้ำนํ้ามนต์อีกครั้งแล้วให้เจ้าภาพนำไปอาบรดให้ควาย เจ้าภาพนำกล้าข้าว ใบไผ่ จากขันบายศรีไปให้ควายกิน กล่าวแบ่งของกินแบ่งท้อง ท้องควายให้กลับไปอยู่อยู่กับควาย ท้องคนให้มาอยู่กับคนจากนั้นนำควายกลับเข้าคอกเป็นเสร็จพิธี

การกล่าวแบ่งของกินแบ่งท้องหมายความว่า ในช่วงฤดูทำนาคนและควายล้วนอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน คนอาศัยแรงงานควายทำนาเพื่อให้ได้ข้าวมาเป็นอาหาร ขณะเดียวกันคนก็ต้องช่วยหาแหล่งหญ้าเพื่อเป็นอาหารให้ควายเช่นกัน เมื่อเสร็จสิ้นฤดูทำนาแล้วจึงปล่อยควายให้เป็นอิสระหากินได้ตามชอบใจ การแบ่งของกินมีความหมายรวมถึงของกินที่ใช้ประกอบพิธีสู่ขวัญควายด้วย เมื่อเสร็จพิธีแล้วเจ้าของควายจะเอาใบไผ่ ต้นข้าว ไปให้ควายกินส่วนไก่อัดมนั้นจะได้นำมาเป็นอาหารของคน (สัมภาษณ์นายสิทธิ ลือยศ, 17 กรกฎาคม 2544)

ภาพ 29 การประกอบพิธีสู่ขวัญควาย

5.2 พิธีสู่ขวัญข้าว

พิธีสู่ขวัญข้าวจะประกอบพิธีหลังจากเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวเจ้าของบ้านนำข้าวเปลือกมาใส่เก็บไว้ในยุ้งฉางเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นพิธีสู่ขวัญขนาดเล็กจัดเตรียมเครื่องบายศรีไว้ในกระดัง มีการเชิญเพื่อนบ้านญาติพี่น้องมาร่วมพิธี และรับประทานอาหารร่วมกัน รายละเอียดของการประกอบพิธีสู่ขวัญมีดังนี้

5.2.1 การเตรียมงาน

พิธีสู่ขวัญข้าวจะทำการประกอบพิธีในช่วงบ่าย การเตรียมงานต่างๆ เริ่มเตรียมตั้งแต่ช่วงเช้า อุปกรณ์ที่ต้องจัดเตรียมไว้ล่วงหน้าคือ ผ้าดิบกว้างประมาณ 1 เมตร ความยาวประมาณ 5-6 เมตร ด้ายสายสิญจน์ม้วนใหญ่พอที่จะวนล้อมรอบยุ้งข้าวได้ สิ่งที่เป็นต้องใช้ประกอบพิธีได้แก่ กล้วย อ้อย มะพร้าว ต้องอาศัยแรงงานผู้ชายในการจัดเตรียม เพื่อนบ้านใกล้เคียงที่แข็งแรงปีนต้นไม้ช่วยงานโดยเฉพาะ การตัดกล้วยทั้งเครือและมะพร้าวทั้งทะลาย ซึ่งเรียกว่ากล้วยเครือพร้าวเครือเป็นงานหนักต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ

เจ้าภาพจะติดต่อนัดหมายหมอมวยผู้ประกอบพิธีไว้ล่วงหน้า เพื่อให้หมอมวยมีเวลาเตรียมตัวทบทวนบทสู่ขวัญที่จะต้องใช้เนื่องจากโอกาสประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวจัดทำปีละครั้ง เท่านั้น บางรายก็เว้นไปหลายปีจนถึงปีที่ได้ผลผลิตข้าวมากก็จะจัดประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวสักครั้งหนึ่ง หมอมวยจึงต้องเตรียมตำราบทสู่ขวัญเพื่อใช้อ่านประกอบพิธี

เพื่อนบ้านใกล้เคียงส่วนหนึ่งจะช่วยเจ้าภาพเตรียมอาหารพิเศษเพื่อไว้ต้อนรับแขก ส่วนใหญ่จะเป็นลาบหมู แกงอ่อม หรือลาบไก่ ขณะเดียวกันก็จัดเตรียมต้มไก่ไว้ 1 คู่ สำหรับเป็นเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว การสู่ขวัญข้าวไม่นิยมเย็บบายศรีแต่จะจัดเครื่องประกอบพิธีเตรียมไว้ในกระดัง จึงไม่ยุ่งยากมากนัก สถานที่ในการประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวนี้ใช้กลางลานบ้านหน้ายุ้งข้าว เจ้าภาพจะปิดกวาดยุ้งข้าวเก็บสิ่งของที่ไม่น่าเป็นออก ปิดกวาดบริเวณลานบ้านให้สะอาดสามารถปูเสื่อรองนั่งได้ เจ้าภาพต้องเตรียมเสื่อไว้หลายๆ ผืน สำหรับผู้เข้าร่วมพิธีนั่ง เจ้าภาพจะเปิดประตูยุ้งข้าวไว้เอาด้ายสายสิญจน์วนรอบยุ้งข้าว 1 รอบ เอาผ้าดิบพาดจากกระสอบใส่ข้าว ในยุ้ง มาพับวางไว้กับสายสิญจน์ที่หน้ายุ้งรอการประกอบพิธี เพื่อนบ้านจะนำต้นกล้วย ต้นอ้อย หมากผู้หมากเมียจัดประดับไว้ข้างประตูยุ้งข้าวเอากล้วยเครือพร้าวเครือวางไว้ใกล้ๆ สำหรับเจ้าภาพก็จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีอื่นๆ

5.2.2 เครื่องประกอบพิธี

ประกอบด้วยขันตั้งอาจารย์และขันบายศรี ขันตั้งอาจารย์เป็นลักษณะเดียวกับพิธีสู่ขวัญบุคคลทั่วไป ส่วนในขันบายศรีจะเพิ่มเติมเครื่องประกอบพิธีบางอย่างได้แก่ จานใส่ดอกไม้ เทียน และกระทงใบตอง 2 กระทง ใส่ น้ำ และ น้ำส้มป่อย เสื้อผ้าของเจ้าภาพชาย 1 ชุด หญิง 1 ชุด และเครื่องป้อนขวัญประกอบด้วยไก่ต้ม 1 คู่ กล้วยสุก 2 ผล

5.2.3 ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว

เมื่อหมอขวัญพร้อมแล้ว เจ้าภาพจะเอาเสื้อมาปูที่ลานประกอบพิธี ปูเพื่อสำหรับผู้ร่วมพิธีคนอื่นๆ ด้วย จากนั้นยกขันบายศรี ขันตั้งอาจารย์ ถาดใส่ไก่ต้ม เหล้าขาว วางบนเสื่อด้านหน้าของขี้ข้าว เอาผ้าดิบที่พับไว้ปูลาดต่อลงมาถึงขันบายศรี เอาขันบายศรีวางทับชายผ้าไว้โยงสายสิญจน์คู่ลงมาถึงผ้าขาว เอาม้วนสายสิญจน์วางไว้ในขันบายศรี หมอขวัญนั่งอยู่หน้าขันบายศรีหันหน้าเข้าหาขี้ข้าว เจ้าภาพและผู้ช่วยหมอขวัญนั่งข้างๆ หมอขวัญ เพื่อนบ้านและคนอื่นๆ นั่งด้านหลังหมอขวัญ ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวมีลำดับดังนี้

การเริ่มพิธี

เจ้าภาพที่เป็นชายหรือพ่อบ้านมอบขันตั้งอาจารย์ให้หมอขวัญบอกชื่อเจ้าภาพ และรอบครัวที่จัดทำพิธีครั้งนี้ กล่าวเชิญหมอขวัญให้ประกอบพิธี หมอขวัญรับขันตั้งยกขึ้นขึ้นจรดหน้าผาก กล่าวรำลึกถึงครูบาอาจารย์ผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอเชิญอาจารย์มาร่วมพิธีสู่ขวัญในครั้งนี้ บอกจุดประสงค์ในการสู่ขวัญ กล่าวเชิญขวัญข้าว และขอโหรากรรมที่เจ้าภาพได้ล่วงเกินเหยียบขี้ข้าว หมอขวัญเปิดตำราบทสู่ขวัญข้าว ขึ้นโม 3 จบ แล้วอ่านบทสู่ขวัญเริ่มตั้งแต่ตำนานเมล็ดข้าวที่มาของเมล็ดข้าว ผู้ช่วยหมอขวัญจุดเทียนปักเรียงไว้หน้าขี้ข้าวจำนวน 7 เล่ม

การเชิญขวัญและการป้อนขวัญ

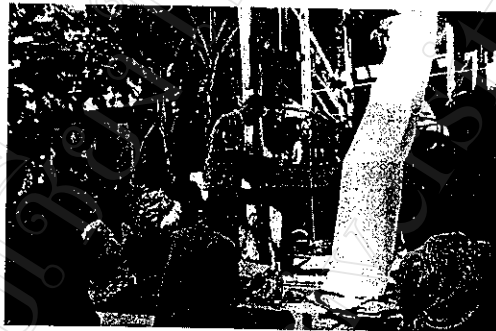
หมอขวัญกล่าวเรียกเชิญขวัญข้าวแต่ละพันธุ์จากที่ต่างๆ ให้เข้ามาโดยพร้อมกันผู้ช่วยหมอขวัญป้อนไก่ต้ม ป้อนกล้วยใส่ในกระทงที่เตรียมไว้ตามไปด้วย

การบรรยายเครื่องบายศรี

หมอขวัญกล่าวเรียกขวัญข้าวที่อยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ให้มารวมกันที่ขี้ข้าว กล่าวอ้างถึงวันที่เป็นฤกษ์ดีเจ้าภาพจึงเตรียมเครื่องบายศรี เครื่องโภชนาหารต่างๆ ตลอดจนเครื่องประดับอื่นๆ มาทำพิธีสู่ขวัญข้าว หมอขวัญกล่าวถึงวันนี้เป็นวันดีมีนิมิตที่ดีเกิดขึ้นหลายอย่าง ขอเชิญขวัญข้าวทั้ง 32 ขวัญให้มาพร้อมกันทุกๆ ขวัญ จนบทสู่ขวัญด้วยบทอนุโมทนาวิธี บทสัพพี

การมอบขวัญ

มอบขวัญและผู้ช่วยมอบขวัญยกขันบายศรีขึ้นวางไว้หน้าขึงข้าวบริเวณหน้าประตูขึง กล่าวมอบขวัญ ขอให้ข้าวอุดมสมบูรณ์กินไม่มีวันหมดแล้วพับผ้าทอสีขาวและมัดสายสิญจน์ขึ้นวางไว้หน้าประตูขึงข้าวเช่นเดิมเป็นเสร็จพิธี

ภาพ 30 การประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว

6. สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

เครื่องประกอบพิธีกรรมในพิธีสู่ขวัญทั้ง 8 พิธี มีลักษณะคล้ายคลึงกัน การศึกษาวิเคราะห์ สัญลักษณ์ที่ปรากฏ และแฝงเร้นอยู่ในเครื่องประกอบพิธี เป็นสิ่งที่อาจตีความหมายได้หลากหลาย บ้างถึงอาจสื่อความหมายได้ชัดเจน แต่บางสิ่งก็มีความหมายคลุมเครือ ผู้วิจัยได้พยายามวิเคราะห์ ความหมายของสัญลักษณ์ในพิธีสู่ขวัญ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 เครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในขันตั้งอาจารย์

ขันตั้งอาจารย์โดยทั่วไปประกอบด้วยเครื่อง 12 อย่าง คือ หมาก พลุ กล้วย ดาล มะพร้าว กระทงข้าวสาร กระทงข้าวเปลือก ผ้าขาว ผ้าแดง ฉัตร ตุ้ง และ เบี้ย (หรือเงิน 32 บาท) (สมพงษ์ สุพงษ์, 2541:85) มอบขวัญจะทำการเรียกครูหรืออัญเชิญครูมาช่วยในพิธีกรรมเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล จุดประสงค์ของการขึ้นขันตั้งคือ เมื่อได้ประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนทุกอย่างสมบูรณ์ ย่อมทำให้เจ้าภาพและผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความเป็นสิริมงคลโดยทั่วกัน

เครื่องประกอบขันตั้งอาจารย์ในพิธีสู่ขวัญของชาวไทลื้อบ้านเก็ด บ้านเฮี้ย และบ้านดินดก ทว่าๆ ไปอาจมีจำนวนไม่ครบ 12 อย่าง และอาจไม่ตรงกันก็ได้ ที่นิยมจัดเตรียมกันนั้นประกอบไปด้วย หมากแห้ง ใบพลูสด ข้าวสาร ข้าวเปลือก ข้าวขาว ข้าวแดง (ผ้าขาว ผ้าแดง) เทียน ดอกไม้ เหล้าขาว และเงินค่าครู 32 บาท เครื่องประกอบพิธีแต่ละอย่าง เป็นสัญลักษณ์ ในการสื่อความหมาย ดังนี้

1. หมาก

เครื่องขันตั้งที่ขาดไม่ได้คือหมากหัว พลุแหลบ (พลุมัด) หมาก 1 หัว มี 10 ไหม หมาก 1 ไหม มี 18 – 20 ชิก ในสมัยโบราณ หมากเป็นอาหารขบเคี้ยว ที่เป็นทั้งสมุนไพรที่ใช้รักษาสุขภาพปากและฟันได้เป็นอย่างดี ใช้สำหรับต้อนรับแขกที่มาเยือนหรือมอบให้ผู้เฒ่าผู้แก่เป็นการให้เกียรติและแสดงความเคารพนับถือ

2. พลุมัด (พลุแหลบ)

คือการใช้ใบพลูแก่ที่มีสีเขียวอมเหลือง ถ้างน้ำให้สะอาด เช็ดให้แห้งนำมาวางซ้อนกันครั้งละ 2 ใบ แล้วพับตามแนวยาวเป็น 1 ชิ้น เมื่อนำมาวางซ้อนกันครบ 10 ชิ้นแล้ว ใช้ตอกมัดให้แน่นเป็น 1 มัด เรียกว่า “ ปุแหลบ “ ดังนั้นพลุมัดจะใช้ใบพลูสด 20 ใบ แต่ถ้าหาไม่ได้จริงๆ ก็อนุโลมให้ใช้แค่ 10 ใบ โดยพับทีละใบวางซ้อนกัน เป็นพลุมัดได้เช่นกัน

ความหมายของพลุมัดเป็นเครื่องเซ่นของไทลื้อในสมัยโบราณ ใช้สำหรับถวายเจ้านาย (ศิบรรพบุรุษ) โดยเฉพาะเลื้อบ้าน เลื้อเมือง ซึ่งแสดงถึง ความกตัญญูรู้คุณ

3. ข้าวสารข้าวเปลือก

เป็นสัญลักษณ์ของข้าวปลาอาหาร ที่อุดมสมบูรณ์ ถือว่าเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารของเจ้าภาพ

4. ผ้าขาวผ้าแดง(อำขาว อำแดง)

การใช้ผ้าขาวผ้าแดงเป็นเครื่องขันตั้งอาจารย์นั้น จากการสัมภาษณ์หมอขวัญแต่ละท่าน ไม่มีใครสามารถอธิบายเหตุผลได้แน่ชัดส่วนใหญ่บอกแต่เพียงว่าเป็นการทำตามแบบอย่างประเพณีเดิมที่มีมาแต่โบราณแล้วการตีความจากสัญลักษณ์ของสีในเครื่องเซ่นบูชาจึงเป็นเพียงการสันนิษฐานตามแนวคิดของแต่ละบุคคล อาจตีความหมายได้หลายอย่าง จากคติความเชื่อที่พบเห็นในการประกอบพิธีกรรมหลายๆ อย่าง เช่น การทรงเจ้า ร่างทรงจะต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวจากที่แต่งชุดเดิมออกแล้วสวมเสื้อผ้าที่เตรียมไว้ แต่เวลารักษาคณป้วยจะสวมชุดขาว(ลมุล จันทน์หอม, 2537: 18) การทำสะตวงในพิธีส่งเคราะห์ ตรงมุมทั้ง 4 ด้านของสะตวงจะปักด้วยธง 6 สี คือ ดำ แดง ขาว เหลือง เขียว น้ำเงิน หรือคราม บางครั้งใช้สีขาวแทนทั้งหมดเพราะมีความเชื่อว่าสีขาวจะทำให้ปราศจากเคราะห์อย่างขาวบริสุทธิ์ (ประชัน รักพงษ์, 2537: 5) สีขาวยังเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาตัวอย่างเช่นสีขาวของธงชาติไทยหมายถึงศาสนา เครื่องแต่งกายของนาคและแม่ชีต่างก็เป็นสีขาว นอกจากนี้ตามคติของจีน มีการใช้ผ้าขาวในการบูชาผีหรือไหว้ผี ผ้าแดง ใช้สำหรับไหว้คน เพราะผ้าขาวหมายถึง สิ่งไม่มีเลือดเนื้ออันได้แก่วิญญาณ ส่วนผ้าแดงหมายถึง สิ่งที่มีเลือดเนื้ออันได้แก่ชีวิต(มาลี ไพรสน , 2531 น.84)

5. เทียนและดอกไม้

เทียน เป็นสิ่งที่ให้ความร้อนและแสงสว่าง เทียนจึงหมายถึงความเจริญผาสุกหมายถึงพลังแห่งการทำลาย(ความชั่วร้าย) และพลังแห่งการเพิ่มขึ้น(ในด้านดี) ส่วนดอกไม้เป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธี ทำหน้าที่ขยายพันธุ์ ทั้งมีสีสันสวยงามมีกลิ่นหอมจูงใจ ดอกไม้จึงเป็นสัญลักษณ์ของการก่อเกิดและความดี(มาลี ไพราชน , 2531 น. 77)

เทียน และดอกไม้ใช้เป็นเครื่องสักการะบูชาครู บูชาพระรัตนตรัย ในพิธีไหว้ครูแต่ละครั้งบรรดาลูกศิษย์ จะนำกรวยใส่ดอกไม้ธูปเทียน มีการตกแต่งพานธูปเทียน พานดอกไม้มาคารวะรำลึกถึงพระคุณของครูอาจารย์ ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ของความหอมบริสุทธิ อาจตีความได้ว่าสักการะบูชาครู บูชาพระรัตนตรัย ด้วยเครื่องหอม การใช้เทียนประกอบเป็นเครื่องพิธีในชั้นตั้งอาจารย์นั้นด้วยเหตุผลที่ว่าเทียนเป็นเครื่องให้แสงสว่างเป็นเครื่องส่องทางก่อให้เกิดปัญญา การใช้แสงเทียนหรือเปลวเทียน ในการประกอบพิธีกรรม อาจตีความได้ว่า เป็นการใช้ไฟเพื่อเป็นกลืนอย่างหนึ่ง เพื่อให้เกิดความสำรวมในจิต ที่ทำให้เกิดสมาธิ ในเวลาอันรวดเร็ว และทำให้จิตมั่นคงแน่วแน่(รัตนภรณ์ วังศิริ , 2542 น.251)

6. เหล้าขาว

เหล้าขาวเป็นเครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในชั้นตั้งอาจารย์ในพิธีสู่ขวัญของไทยลื้อเกือบทุกพิธี จากการสังเกตการประกอบพิธีสู่ขวัญที่ผ่านมา มีเพียงพิธีสู่ขวัญสามแฉกเท่านั้นที่ไม่ใช้สาเหตุอาจเนื่องมาจากเกรงว่าจะเป็นการผิดศีลข้อที่ห้าที่ห้ามเสพสุราของมีนเมา และอาจเป็นการไม่สมควรยิ่งขึ้นหากเอาเหล้ามาวางไว้หน้าพระภิกษุสงฆ์ขณะประกอบพิธีกรรมถือว่าผิดกาลเทศะสาเหตุที่ใช้เหล้าขาว เนื่องจากพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นในสังคมชนบทของไทยมาแต่โบราณแล้ว เหล้าขาวเป็นผลผลิต เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน หาซื้อง่าย และราคาถูก เหมาะสมกับฐานะและสถานะทางเศรษฐกิจของชนบท

การใช้เหล้าเป็นเครื่องประกอบพิธีในชั้นตั้งอาจารย์นั้น ไม่ทราบแน่ชัดว่าใส่ไว้เพื่อวัตถุประสงค์อะไร แต่ก็มีผู้ให้แง่คิดบางประการไว้ว่า เอาไว้เป็นเครื่องบูชาครู เพราะหมอมวยบางท่านก็ดื่มเหล้าจึงต้องใส่ไว้เพื่อให้หมอมวยนำไปดื่ม แต่ตามความเป็นจริงแล้ว มีหมอมวยหลายท่านที่ไม่ดื่มเหล้า แต่ในชั้นตั้งอาจารย์ก็ยังคงใส่เหล้าไว้เช่นเดิม เมื่อเสร็จการประกอบพิธีแล้ว หมอมวยก็ไม่ได้เอาเหล้าพกติดตัวไปแต่อย่างใด เหล้าน่าจะเป็นสัญลักษณ์ของความซื่อสัตย์ เพราะคุณสมบัติของเหล้าคือเครื่องดื่มที่ทำให้เกิดความเมา ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่มาจากชนชั้นวรรณะใดๆ ก็ตาม เมื่อดื่มเหล้าถึงระดับหนึ่งแล้วต้องเมาทุกคน ไม่เลือกเพศ เลือกวัย(สัมภาษณ์ นายสิทธิ์ ลือยศ , 3 พฤศจิกายน 2544)

7. เงินค่าครูหรือเงินค่าจ้างตั้ง

ความหมายทางสัญลักษณ์ของเงินค่าครูนั้นไม่สามารถระบุแน่ชัดได้ว่าหมายถึงอะไร แต่ในทางปฏิบัตินั้น ถือเป็นสินน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ ของเจ้าภาพ เพื่อแสดงความขอบคุณหมอขวัญที่เสียสละเวลา แรงกายแรงใจ มาช่วยประกอบพิธีกรรมต่างๆ จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี การที่ค่าจ้างตั้งอาจารย์ ในการประกอบพิธีสู่ขวัญเป็นจำนวนเงิน 32 บาทนั้น น่าจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากคติความเชื่อที่ว่าคนเรามีขวัญ 32 ขวัญ ตลอดจนสัตว์เลี้ยงและของอื่นๆ ที่เราประกอบพิธีสู่ขวัญให้ ถือว่ามีขวัญจำนวน 32 ขวัญเช่นกัน จึงตั้งค่าครูให้เท่ากับจำนวนขวัญดังกล่าว

6.2 เครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในขันบายศรีและเครื่องประกอบพิธีอื่นๆ

เครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมที่จัดในขันบายศรีและเครื่องประกอบพิธีอื่นๆ เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในสังคม ตลอดจนความเชื่อที่มีต่อพิธีกรรมในรูปแบบต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ข้าวเหนียว ไก่ต้ม และขนม

เป็นอาหารคาวหวาน ข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักของคนล้านนา ชาวไทลื้อก็เป็นกลุ่มคนไทยกลุ่มหนึ่งที่นิยมบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก การใช้ข้าวเหนียวเป็นเครื่องเสวยแสดงให้เห็นว่าขวัญชอบอาหารชนิดเดียวกับเจ้าของขวัญ เมื่อเจ้าของขวัญรับประทานข้าวเหนียวขวัญก็บริโภคข้าวเหนียวเช่นกัน

ไก่ต้มเป็นเครื่องสังเวยที่ใช้ในการเซ่นไหว้หรือเลี้ยงผี การใช้ไก่ต้มเป็นเครื่องเสวยในพิธีสู่ขวัญบางประเภทจึงเป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่างผี พุทธ พราหมณ์เข้าด้วยกันสาเหตุที่ไม่ใช้ไก่ต้มเป็นเครื่องเสวยในพิธีสู่ขวัญภาค พิธีสู่ขวัญสามเณรนั้นเนื่องจากไก่ต้มเป็นอาหารของผี จึงไม่สมควรนำไปใช้กับพระสงฆ์ (สัมภาษณ์นายนิเวศน์ สุทธหลวง, 29 มีนาคม 2545) นอกจากนี้ ไก่ต้มยังเป็นอาหารชั้นพิเศษ ถือเป็นอาหารชั้นดีชนิดหนึ่งในกระบวนอาหารพื้นเมืองของล้านนาที่ได้รับความนิยมสูงสุด และเป็นที่ยอมรับในสังคมชนบทอันได้แก่ ลาบซิ่น และยำไก่ ซึ่งโอกาสที่จะได้รับประทานอาหารสองอย่างนี้หาได้ยาก นานๆ จึงจะมีบริโภคสักครั้งจะมีเฉพาะในโอกาสพิเศษในงานพิธีต่างๆ เท่านั้น การจัดเตรียมข้าวเหนียวและไก่ต้มเป็นเครื่องเสวยในขันบายศรีในการประกอบพิธีสู่ขวัญนั้น เป็นการยกย่องให้เกียรติให้ความสำคัญแก่ขวัญ โดยให้ขวัญได้บริโภคอาหารที่ดีที่สุด เพื่อให้ขวัญเกิดความประทับใจไม่หนีไปจากเจ้าของขวัญ

ขนม เป็นสัญลักษณ์ของอาหารหวาน ตามธรรมเนียมไทยมีอยู่ว่าหลังจากรับประทานอาหารคาวแล้วจะตามด้วยของหวานเป็นรายการต่อมา ของหวานในที่นี้ก็คือขนมนั่นเอง การจัดเครื่องเสวยทั้งอาหารคาวและของหวานให้แก่ขวัญ แสดงถึงการดูแลเอาใจใส่ขวัญเป็นพิเศษเพื่อให้ขวัญเกิดความประทับใจไม่หนีไปที่อื่น

2. กล้วยสุก

เป็นผลไม้ที่ให้คุณค่าทางโภชนาการอย่างหนึ่ง ชาวบ้านในชนบทนิยมนำมารับประทานกับข้าวเหนียว เป็นอาหารในมือที่เร่งรีบได้เป็นอย่างดี กล้วยน้ำว่าสุกเป็นอาหารหลักที่มารดาเริ่มฝึกให้ทารกรู้จักการรับประทานอาหาร โดยเชื่อว่าทารกให้กินนมกับข้าวบดกล้วยเท่านั้น ถ้ารับประทานปลาและเนื้อจะเป็นชางหรือโรคตาขโมย (ประชัน รักพงษ์, 2537 : 25)

การใช้กล้วยเป็นเครื่องป้อนในพิธีสู่ขวัญและพิธีสู่ขวัญสามเณรเกิดจากความเชื่อที่ว่า กล้วยเป็นอาหารบริสุทธิ เป็นอาหารที่สุกตามธรรมชาติไม่ได้ผ่านการหุงต้มปรุงแต่ง จึงเหมาะสำหรับผู้รักษาศีล(สัมภรณ์พระมหาจิตรการก์ อภิบุญโญ, 17 เมษายน 2545)

3. หมากเหมียง บุหรี

เป็นเครื่องแสดงการมีปฏิสันถารหรือการต้อนรับแขก สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของคนสมัยก่อน กล่าวคือในสมัยก่อนนั้นคนไทยนิยมอมเหมียง และเคี้ยวหมากเป็นอาหารว่าง รวมทั้งนิยมสูบบุหรี่ทั้งหญิงและชาย หลังจากรับประทานอาหารเสร็จแล้วต้องสูบบุหรี่ อมเหมียง สำหรับการเคี้ยวหมากนั้นถือเป็นธรรมเนียมของคนโบราณที่จะต้องเคี้ยวหมากและใช้หมากเป็นเครื่องต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมเยือน(รัตนารักษ์ วังศิริ , 2542 น. 249) การจัดเตรียมเครื่องกินหมากยังเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคล ดังนั้นจึงมีธรรมเนียมการเจียนหมากให้แก่ครูอาจารย์ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย นอกจากนี้ยังใช้เป็นสิ่งตอบแทนบุญคุณ

4. น้ำ

น้ำที่ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีในขันบายศรีนั้นมีความหมาย 2 นัย ประการแรกเป็นเครื่องบริโภคน้ำที่มีความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ในบทสู่ขวัญจะพรรณนาความพิเศษความบริสุทธิ์ของน้ำที่นำมาประกอบพิธีว่าตกมาจากป้อน้ำของพระอินทร์ เป็นน้ำพุทธาริแยกดื่มแล้วให้ความชุ่มเย็นและเป็นสิริมงคลจึงมีบทพายน้ำ ความหมายของน้ำอีกนัยหนึ่งถือเป็นตัวแทนของแม่น้ำคงคาอันกว้างใหญ่เป็นที่ลอยเคราะห์ ลอยบาป สิ่งเลวร้ายต่างๆ ให้ตกลงไปกับกระแสน้ำ ดังนั้นในขั้นตอนการปิดเคราะห์หมอลำขวัญจะเอาเส้นด้ายปิดเคราะห์ทั้งหลายผ่านปลายนิ้วมือของเจ้าของขวัญ ตกลงในแก้วน้ำตามบทปิดเคราะห์ที่ว่าให้ตกไปกับไฟให้ไหลไปกับน้ำไม่ให้มากรายใกล้อีกต่อไป

5. เสื้อผ้าของเจ้าของขวัญ กระจก หวี กำไล สร้อยคอ

การใช้เสื้อผ้าเป็นเครื่องประกอบพิธีในขันบายศรีเนื่องจากคนโบราณเชื่อว่าขวัญทั้ง 32 ขวัญของแต่ละบุคคลจะติดอยู่กับเสื้อผ้าของเจ้าของขวัญจึงต้องใส่เสื้อผ้าไว้ในขันบายศรีเพื่อเรียกขวัญให้เข้ามาอยู่ (สัมภรณ์นายนิเวศน์ สุทธหลวง , 29 มีนาคม 2544)

ส่วนกระจก หวี กำไล สร้อยคอเป็นเครื่องอาภรณ์ที่นิยมตกแต่งกันในสมัยก่อน แสดงถึงความรู้สึกรักสวยรักงามมีความพิถีพิถันในการแต่งกาย สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติว่ามีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิด แสดงให้เห็นคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องขวัญว่าขวัญที่ออกจากร่างกายไปนั้นมีความรู้สึก มีความต้องการเช่นเดียวกับมนุษย์ คือรักสวยรักงามชอบการปลอบประโลมเอาอกเอาใจเช่นกัน

6. ค่ายคิບสำหรับผูกข้อมือ

ค่ายคิບสำหรับผูกข้อมือเป็นชนิดเดียวกับค่ายทำสายสัญญาณ มีลักษณะเป็นเส้นยาวแต่ละเอียดเกิดจากการรวมกันของใยฝ้ายเล็กๆ มีลักษณะเหนียวแต่นุ่มจึงเป็นสัญลักษณ์ของความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการสืบทอดออกไป (มาลี ไพรสน , 2531 น. 77) ค่ายคิบหรือค่ายขวัญคือสิ่งที่เชื่อว่าเป็นมงคล เชื่อว่าเมื่อผูกค่ายขวัญแล้วขวัญจะอยู่กับเนื้อกับตัวและจะป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ที่อาจบังเกิดได้ เมื่อขวัญอยู่มั่นคงในตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญแล้วเจ้าของขวัญจะมีแต่ความสุข มีอายุยืน มีโชคลาภทรัพย์สินสมบัติมากมาย

7. น้ำส้มป่อย

ส้มป่อยเป็นไม้พุ่มเลื้อย มีหนามตามลำต้น กิ่งและใบ ผลเป็นฝักสีน้ำตาลดำผิวขรุขระขอบฝักเป็นคลื่น น้ำส้มป่อยใช้ล้าง อาบ ดำหัว ชำระสะสางสิ่งเลวร้ายออกจากตัว เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล “ส้มป่อย” เป็นไม้มงคลที่ใช้ในการชำระสะสางปลดปล่อยสิ่งไม่ดีออกจากตัวหรือสถานที่นั้นๆ

น้ำส้มป่อยได้จากการนำเอาฝักแก่ของส้มป่อยย่างไฟจนไหม้หรือเกรียม แฉ่น้ำสะอาดจนละลายออกมามีสีเหลืองใช้เป็นน้ำพระพุทธรูปรดบิณฑบาตสิ่งเลวร้ายออกจากบริเวณพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม (สมพงษ์ สุพงษ์, 2541:88) คนภาคเหนือใช้ความหมายที่เป็นสิริมงคลจากคำว่าป่อยคือการปลดปล่อยให้สิ้นไป เมื่อใช้ร่วมกับน้ำจึงหมายถึงการชำระล้าง การขับไล่เสนียด ความไม่เป็นสิริมงคลทั้งหลาย ทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของความเย็นชุ่มฉ่ำ ความอุดมสมบูรณ์ (มาลี ไพรสน , 2531 น. 77)

8. กลัยทั้งเครือ หน่อกล้วย

เป็นเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว ประดับไว้หน้ายุ้งข้าว หน่อกล้วยและกล้วยที่เอามาทั้งเครือเป็นสื่อของการแตกหน่อเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารซึ่งพืชแต่ละชนิดมีความหมายในการส่งเสริมสนับสนุนความอุดมสมบูรณ์ทั้งสิ้น (มาลี ไพรสน , 2531 น. 81)

9. อ้อยทั้งลำ หน่ออ้อย

เป็นเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว ถ้าอ้อยใช้ทำเป็นขี้ผึ้งข้างประตู่ยังข้าว ถ้าอ้อยและหน่ออ้อยเป็นสื่อของการแตกหน่อถือเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร

10. มะพร้าว

มะพร้าวหรือทะเลียมะพร้าวอ่อนที่มีผลติดขั้วอย่างน้อย 2-3 ผลขึ้นไป เป็นเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว เป็นสัญลักษณ์ของการผลิดอกออกผลของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ความอุดมสมบูรณ์ของกิจการหรือไร่นาของเจ้าของบ้าน

11. หมากผู้หมากเมีย

เป็นเครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในพิธีสู่ขวัญข้าว นำมาตกแต่งบริเวณหน้าประตู่ยังข้าวเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร(สัมภาษณ์นายขจิต เขียวหนุ่น, 1 ธันวาคม 2543)

การจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีเพื่อใช้ในพิธีสู่ขวัญแต่ละครั้ง นอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายต่าง ๆ แล้ว ยังแสดงถึงความละเอียดอ่อน ความพิถีพิถัน ศรัทธา และความเชื่อของเจ้าภาพผู้ประกอบพิธีสู่ขวัญที่พยายามสรรหาเครื่องประกอบพิธีกรรมแต่ละอย่างไว้ให้พร้อมเพื่อมุ่งหวังให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเอง ครอบครัวและบุคคลที่ตนรัก เป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่กันและกัน